

უღლების ტიპების შესახებ ქართულში

ქართული ზმნის მთლიანი სისტემის აღწერისას და სწავლებისას ხშირად იყენებენ გვარის კატეგორიას, როგორც ძირითად საკლასიფიკაციო ერთეულს. ზმნის გვარი საკმაოდ რთული კატეგორიაა და ერთსა და იმავე გვარის ფარგლებში ფორმობრივად განსხვავებულ მონაცემებს უყრის თავს. შემდეგ ამას ემატება ინვერსიული ზმნების და ფორმების კვალიფიკაციის საკითხი და ბოლოს მთლიანი სურათი ხშირად ბუნდოვანი და გაურკვეველი რჩება არა მარტო ქართულის, როგორც უცხო ენის ან მეორე ენის შემსწავლელისთვის, არამედ მათთვისაც, ვისი მშობლიური ენაც ქართულია.

ამ სტატიაში მოცემულია ცდა, რომ ქართული ზმნის სისტემა აღიწეროს ადვილად საცნობი ფორმალური ნიშნების მიხედვით, რაც შედარებით გაადვილებს ქართული ენის როგორც მეორე ენის ანდა უცხო ენის სწავლებას და უფრო ხელშესახებად წარმოაჩინოს ქართული ზმნის ბუნებას.

აქ წარმოდგენილ კლასიფიკაციაში ზმნას მორფოლოგიურ კლასთან ერთად მიეთითება სინტაქსური ყალიბიც. ასეთი ორმაგი, თუნდაც ჰიბრიდული კლასიფიკაცია, ვფიქრობთ, მოსახერხებელი იქნება ბეჭდურ ლექსიკონებში წარმოდგენილი ზმნის ანოტირებისთვისაც. ამავე დროს, ეს ნათლად აჩვენებს ქართული ზმნის ბუნებას: ერთი და იმავე ყალიბის ზმნას შეიძლება ჰქონდეს პირდაპირი წყობა (თავისი სუბიექტური და ობიექტური წყობებითურთ: *ვაწუხებ – მაწუხებს*) ან ინვერსიული წყობა (თავისი სუბიექტური და ობიექტური წყობებითურთ: *მეჯავრება – გეჯავრები*, ან მხოლოდ ერთი წყობით: *მცივა, მამთქნარებს...*).

როგორც მწკრივის კატეგორიაა გამოყოფილი ფორმალური ნიშნების მიხედვით და შემდეგ ხდება იმის აღწერა, თუ რომელი დროისა თუ კილოს გამოხატვა შეუძლია ამა თუ იმ მწკრივის ფორმას, ასევე ზმნის ყალიბების მხოლოდ ფორმის მიხედვით აღწერა აიოლებს საქმეს. შემდეგ კი თვითთელი ყალიბი აღიწერება იმის მიხედვით, თუ რა სახის მიმართებების გამოხატვა შეიძლება ამ ყალიბით.

როდესაც ყალიბებს ვახსენებ, აქ იგულისხმება ამა თუ იმ ფორმის ზმნის მთლიანი პარადიგმა და არა წმინდა ფორმობრივი ნიშნით დაშლილი, პარადიგმის გათვალისწინების გარეშე განხილული მონაცემები. მაგალითად, ფორმა *ვიწუხებ* ორ სხვადასხვა სისტემაში ორ სხვადასხვა მონაცემად განიხილება: *ვიწუხებ* შეიძლება იყოს პირველი ტიპის უღლების ფორმა აწმყოს მწკრივისა (მაგ.: *თავს არ ვიწუხებ*), სხვა შემთხვევაში კი სტატიკური *ვწუხებარ* ზმნის მყოფადის ფორმა (მაგ.: *ხვალ ამაზე აღარ ვიწუხებ*). როცა ფორმის მიხედვით კლასიფიკაციაზე ვლაპარაკობ, არ ვგულისხმობ ფუნქციის უგულებელყოფას. მაგრამ ზმნების დაჯგუფების ამოსავალი პრინციპი აქ თვითონ ზმნის მორფოლოგიური აგებულებაა, მისი გარეგნული ფორმა.

ვიდრე საუბარს გავაგრძელებდეთ, ქვემოთ მოკლედ წარმოვადგენთ ქართული ზმნის კლასიფიკაციის ისტორიიდან ზოგიერთ ძირითად შეხედულებას.

1. ქართული ზმნის კლასიფიკაციის ისტორიიდან

ქართული ზმნის კატეგორიების სიმდიდრე და სირთულე იძლევა იმის საშუალებას, რომ ზმნის სისტემა ურთიერთგანსხვავებული კრიტერიუმებით აღიწეროს და დალაგდეს.

დინამიკურ გარდაუვალ (*ვთბები*) და გარდამავალ ზმნებს (*ვაშენებ*) აერთიანებს მყოფადში ზმნისწინების გამოყენება, რაც გამოხატავს ამ ზმნების უნარს (და ამავე დროს, ამ ზმნებს ანიჭებს უნარს), რომ გამოხატონ წყვეტილობრივი მოქმედება და დასრულებული ასპექტი. ლაბილურგარდამავალ ზმნებს (*ვცხოვრობ*) და სტატიკურ ზმნებს (*ვდგავარ*) კი აერთიანებს მყოფადის უზმნისწინო წარმოება. ისინი გამოხატავენ განგრძობით მოქმედებას. ასპექტის კატეგორიის მნიშვნელობას

ქართული ზმნის სისტემაში მრავალი გამოკვლევა მიექცენა, მათ შორის ისეთი მნიშვნელოვანი, როგორც არის ჩიქობავა 1948, მაჭავარიანი 1974, ჯორბენაძე 1989. მნიშვნელოვანი ჩანს ტელიკური (მიზანმიმართული მოქმედება) და ატელიკური (მოქმედება არ ისახავს მიზნად რაიმე შედეგის მიღწევას) ასპექტების მნიშვნელობა ქართული ზმნის სისტემისთვის (ჰოლისკი 1979:392-393; ტუიტი 2004-2005:98-126).

აკაკი შანიძემ ქართული ზმნების კლასიფიკაცია არა მარტო გვარის მიხედვით წარმოადგინა, არამედ ქართული ზმნის სისტემა ფორმალური ნიშნების მიხედვითაც აღწერა და ამ ნიშნით უღლების ოთხი ტიპი გამოყო (შანიძე 1980:488-496). მან უღლების მეოთხე ტიპში გააერთიანა არა მარტო პირდაპირი წყობის მეშველზმნიანი, არამედ ინვერსიული მეშველზმნიანებიც (ვუყვარვარ, ვძულვარ), რადგან ის ამ ზმნებსაც პირდაპირი წყობის ზმნებად განიხილავდა.

I ტიპი: ვაკეთებ, ვხატავ, ვთლი

II ტიპი: ვწითლდები, ვთბები, ვიმალები, ვენატრები

III ტიპი: ვცხოვრობ, ვცოცავ, ვტირი, ვწუხვარ

IV ტიპი: ვაფენივარ, ვგლივარ, ვღგავარ, ვუყვარვარ

აკაკი შანიძის კლასიფიკაციას უცვლელად ან მცირე ცვლილებით იმეორებს სხვა ბევრი კლასიფიკაციაც. ცვლილებები, ჩვეულებრივ, ინვერსიული ზმნების და სტატიკური ვნებითების ადგილს ეხება (არონსონი 2005:332; 340; 373-375; ჰარისი 2009:259-261; ჰილერი 1996-2006; ჰიუტი 2005:211-218).

ბესარიონ ჯორბენაძემ ქართულში ზმნების ორი ძირითადი ყალიბი გამოყო: მოქმედებითი ყალიბი და ვნებითი ყალიბი: "ქართულში ყველა ზმნა იუღლება ან მოქმედებითი, ან ვნებითი გვარის პრინციპით. ხდება შერევა, მაგრამ შერევის დროსაც ან მოქმედებითი ყალიბია შენაცვლებული ისევე მოქმედებითის სხვა ყალიბთან, ან ვნებითისა – მოქმედებითთან. ყველაფერი ეს ნაირგვარი მოდიფიკაციებითაა წარმოდგენილი ქართულში, მაგრამ უღვლილების ორი პრინციპი თანამიმდევრულადაა გატარებული" (ჯორბენაძე 1990:21). გარდა ამ ორი ყალიბისა, მან მიუთითა მესამე ყალიბის, მეშველზმნიანი ყალიბის შესახებაც. ის გარკვევით წერს, რომ ქართული ზმნის ძირითადი ყალიბებია თემისნიშანზე დაბოლოებული ყალიბი, გარდაუვალობის –ი სუფიქსით დაბოლოებული ყალიბი და, აგრეთვე, მეშველზმნიანი ყალიბი: "არის მესამე ყალიბიც, რომელიც შეიძლება იყენებდეს ვნებითის ან მოქმედებითის ყალიბს, და რომელიც მარკირებულია მეშველი ზმნით" (ჯორბენაძე 1991:123).

მართლაც, მყოფადის წრეში ზმნები სუფიქსაციის მიხედვით ორ დიდ ჯგუფად დაიყოფა:

I ტიპი და III ტიპი: გავაკეთებ, დავხატავ, გავთლი, ვიცხოვრებ, ვიცოცებ, ვიწუხებ

II და IV ტიპი: ვავწითლდები, ვავთბები, დავიმალები, მოვენატრები, ვეფენები, ვეგლივები, ვეღგავები...

როდესაც ბესარიონ ჯორბენაძე ზმნის ძირითად ყალიბებს აღწერს, ის მუდამ ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ამ ყალიბების სახელი (მოქმედებითი და ვნებითი) არ გამოხატავს ამ ფორმათა ძირითად ფუნქციებს. ამ შეუსაბამობის შესახებ გარკვევით წერს ბევრი ენათმეცნიერი (შანიძე 1980:296-300, სუხიშვილი 1981ა:196; ლომთათიძე 1953:77, მაჭავარიანი 1959:128-129, ჯორბენაძე 1983:136-141, მაჭავარიანი 1987:69-75, მელიქიშვილი 2001:65, ტუიტი 2002, ასათიანი 2009:39). დღეისათვის ქართული ზმნის უღლების სისტემა ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მთლიანი მასალის გათვალისწინებით უადრესად გამოწვლილვით და ყოველი დეტალისა და ფაქიზი ნიუანსის ყურადღებიანი განხილვით არის აღწერილი და შესწავლილი (მელიქიშვილი 2001, უთურგაძე 2002).

ქალბატონი დამანა მელიქიშვილის კლასიფიკაციით, რომელიც ეყრდნობა ზმნების მორფოლოგიური სტრუქტურისა (ძირეული და წარმოქმნილი) და სინტაქსური კონსტრუქციის (სრული და არასრული) ანალიზს, სამი დიათეზა გამოიყოფა,

თვითეული დიათეზის შიგნით გაირჩევა დინამიკური და სტატიკური ქვეტიპები (მელიქიშვილი 2001:66-69).

I დიათეზა:

სტატიკური: ვცხოვრობ, ვცოცავ, ვტირი, ვწუხვარ

დინამიკური: ვაკეთებ, ვხატავ, ვთლი

II დიათეზა:

სტატიკური: ვაფენივარ

დინამიკური: ვწითლდები, ვთბები, ვიმალები

III დიათეზა:

მამოქნარებს, მაკანკალებს, ვუყვარვარ, ვენატრები...

არ შეიძლება, არ აღვნიშნოთ კიდევ რამდენიმე სხვა კლასიფიკაციის შესახებ. უღლების ტიპების გამოყოფისას არნ. ჩიქობავა ერთ ტიპად გამოყოფოდა დინამიკურ ზმნებს ი-ვნებითიანი ტიპით, მეორე ჯგუფად დინამიკურ ზმნებს დ-ვნებითიანი ტიპით და მესამე ტიპად სტატიკურ ზმნებს ორი ქვეტიპით: ერთპირიანი სტატიკურები (*ცხოვრობს*) და ორპირიანი სტატიკურები (*უყვარს*) (ჩიქობავა 1998:65-93).

განსხვავებულია გიორგი გოგოლაშვილის კლასიფიკაცია, რომლის მიხედვით, წმინდა ფორმობრივი თვალსაზრისით, უღლების პირველ ტიპად ითვლება ზმნები, რომლებსაც მხოლოდ აწმყოს (ან მისივე შემოტანილი ცნებით, აწმყო-მყოფადის) ფორმები მოეპოვებათ (სტატიკური ვნებითები და მედიოპასივების ერთი ნაწილი). მეორე ტიპად ერთიანდებიან მედიოაქტივების აწმყოს წრის ფორმები, აგრეთვე ზოგი გარდამავალი დინამიკური, გარდაუვალი დინამიკური და სტატიკური ზმნა. მათ საერთო ნიშნად მიხნეულია უზმნისწინობა და მწკრივნაკლულობა. მესამე ტიპად გაერთიანებულია ის ზმნები, რომლებსაც ყველა მწკრივის ფორმა ეწარმოებათ. ამ შემთხვევაში აქ იგულისხმება არა მარტო მოქმედებით გვარის ზმნები, არამედ მედიოაქტიურებიც, კერძოდ, მათი ყველა ფორმა გარდა აწმყოს წრის მწკრივებისა (გოგოლაშვილი 1988:145-149).

ზმნის უღლების ფორმალისებული სისტემის აღწერისას ქეთევან დათუკიშვილი გამოყოფს 8-მწკრივიან, 6-მწკრივიან, 3-მწკრივიან და 1-მწკრივიან პარადიგმებს, შემდეგ თითოეულ მათგანში განარჩევს ტიპებს მწკრივთა ფუძეების წარმოების მიხედვით და მთლიანად უღლების პარადიგმათა ათ ტიპს გამოყოფს (დათუკიშვილი 1997:14-16).

ზმნის შესწავლის უმნიშვნელოვანესი საკითხებია განხილული მრავალი სხვა მკვლევარის ნაშრომებშიც, რომელსაც ქართული ზმნის ვერც ერთი მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის და რომელთა ავტორების უბრალო ჩამოთვლაც კი ძალიან შორს წაგვიყვანდა.

ზემოთ მიმოხილული ყველა კლასიფიკაციის უმრავლესობა მწყობრია და ბევრი მათგანი არაწინააღმდეგობრივად არის. ეს სტატია დაწერილია არა იმ მიზნით, რომ რომელიმე არსებული კლასიფიკაცია ჩაანაცვლოს, არამედ იმ მიზნით, რომ ქართული ზმნის სისტემის კლასიფიკაციის კიდევ ერთი შესაძლებლობა აღვწეროთ, რაც, იმედია, უფრო გასაგებს გახდის ამ სისტემას ენის შემსწავლელისთვის.

2. ქართული ზმნების ძირითადი ჯგუფები ფორმის მიხედვით

ქართულ ზმნებს მორფოლოგიური აგებულების მიხედვით ვყოფთ ორ ძირითად ჯგუფად:

1. **უმეშველზმნო ზმნები (R-Th და R-Th-ი)** (სადაც **R** აღნიშნავს ძირს, **Th** კი თემის ნიშანს ან სმოვანმონაცვლე ელემენტს)

2. **მეშველზმნიანი ზმნები (R-Aux)** (სადაც **R** აღნიშნავს ძირს და **Aux** – დამხმარე ზმნას)

ამ დაყოფის ნიშნად მარტივ ჩვენებას ვეყრდნობით:

მეშველზმნიანებს ვუწოდებთ ყველა იმ ზმნას, რომელიც დაირთავს მეშველ ზმნას აწმყოს ვინის რიგით ნიშნით გამოხატული პირველი პირის ფორმაში:

ვწუხვარ, ვუყვარვარ, ვღვავარ, და ა.შ. ეს ზმნები ფორმით სტატიკური ზმნებია და, ჩვეულებრივ, გარდაუვალი.

მეორე მხრივ ღვანან უმეშველზმნობები, რომლებიც აწმყოში ვინის რიგის ფორმებში, ჩვეულებრივ, მეშველ ზმნას ვერ დაირთავენ (ვცხოვრობ, ვაშენებ, ვკვდები...).

უმეშველზმნობებში, თავის მხრივ, გამოიყოფა გარდამავალი (ვაშენებ-ტიპის), ლაბილურგარდამავალი (ვთამაშობ-ტიპის) და დინამიკური გარდაუვალი (ვთბები-ტიპის) ზმნები.

მეშველზმნიანებში გამოიყოფა ლაბილურგარდამავალი (ვწუხვარ-ტიპის) და გარდაუვალი ზმნები (ვღვავარ, ვგდივარ) (ცხრილი პირველი).

ცხრილი პირველი

უმეშველზმნობები	ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი	R-Th	ვაკეთებ ვთამაშობ
	ბრუნვაუცვლელი სუბიექტი	R-Th-ი	ვთბები
მეშველზმნიანები	ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი	R- Aux/R-ს	ვწუხვარ/წუხს
	ბრუნვაუცვლელი სუბიექტი	R- Aux/R-ს	ვღვავარ/ღვას
		R- Aux/R-(ი)ა	ვწერივარ/სწერია

ამ ცხრილში R-თი აღნიშნულია ძირი, Aux მეშველ ზმნას აღნიშნავს, Th კი თემის ნიშანს, თუმცა ეს, რა თქმა უნდა, გამარტივებული სქემაა, მაგალითად, აქ Th ნიშნით არის გამოსატული როგორც თემის ნიშნიანი, ასევე ფუძედრეკადი ელემენტის მქონე ზმნებიც.

გარდაუვალი დინამიკური ზმნის R-Th-ი ყალიბი (ვთბები, ვეხუბები, ვერევი) ქართულში ითავსებს ვნებითის ფუნქციასაც როგორც ერთერთ ფუნქციას მრავალ სხვა ფუნქციას შორის. მაგალითად, ზმნა იკბინება შეიძლება აქტიურ მოქმედებას გამოსატავდეს (ძალღივით იკბინება) ან პასიურს (კოლოებისგან დაიკბინა). R-Th-ი ყალიბის ამოსავალი და ძირითადი ფუნქციაა გარდაუვალი მოქმედების გამოსატვა. "კონვერსიული ვნებითი წიგნური, ნორმირებული ენის ფაქტია" (მაჭავარიანი 1987:71) საკუთრივ ვნებითის ფუნქციით ქართულში არაფორმალურ სიტუაციაში, ხშირად, მესამე პირის მრავლობითი ან განუსაზღვრელი ნაცვალსახელი გამოიყენება (ააშენეს, დაარტყეს / ვიღაცამ ააშენა, ვიღაცამ დაარტყა (ჩიქობავა 1998:61, ასათიანი 2009:33-34). R-Th-ი ყალიბის ზმნების მხოლოდ ნაწილს აქვს კონვერსიული ვნებითის გაგება, რაც მრავალი მკვლევრის მიერ არის შენიშნული (იხ. ზემოთ).

3. ფორმით დინამიკური და ფორმით სტატიკური ზმნები

ზმნების მეშველზმნიან და უმეშველზმნო ტიპებად დაყოფისას, როგორც აღვნიშნე, აწმყოს წრის მონაცემებს ვეყრდნობით. ამასთან დაკავშირებით, არ შეიძლება, რომ არ შევეხოთ დინამიკურობისა და სტატიკურობის კატეგორიას.

დინამიკურობა და სტატიკურობა სადავო ტერმინებია და სხვადასხვაგვარად განიმარტება. აკაკი შანიძისეული სტატიკური ზმნები მხოლოდ ე.წ. სტატიკურ ვნებითებს მოიცავს, თუმცა იგი აღნიშნავს, რომ სახლობს (/ასახლია) ტიპის ზმნაც შეიძლება სტატიკური იყოს (შანიძე 1980:313-322); არნოდლ ჩიქობავას განსაზღვრებით ცხოვრობს/მღერის-ტიპის ზმნებიც სტატიკური ზმნებია (ჩიქობავა 1998:48-49, 80-82). სტატიკური ზმნების კატეგორია მონოგრაფიულად არის შესწავლილი (სუხიშვილი 1976) იქნებ ეს ტერმინები მეშველზმნიანობის საკითხს დაუყავშიროთ და ერთმანეთისაგან გავარჩიოთ ფორმით სტატიკური ზმნები და შინაარსით სტატიკური ზმნები. ფორმით სტატიკურ ზმნებს აქვთ სტატიკურობის ფორმალური ნიშანი: მეშველზმნიანი წარმოება აწმყოს ვინის რიგის პირველ და მეორე პირში (ვღვავარ, ვუყვარვარ, ვგონივარ...). ეს ზმნები, ჩვეულებრივ, ფუნქციითაც სტატიკურია (კობაიძე 2008: 228-229, ასათიანი 2009:42). მათთვის

დამახასიათებელია ატელიკური ასპექტი: ზმნა არ გამოხატავს ისეთ მოქმედებას, რომელიც რაიმე მიზნის შესრულებით უნდა დამთავრდეს.

ფორმით დინამიკური ზმნები აწმყოს ფორმებს **მეშველი ზმნის გარეშე** იწარმოებენ, ჩვეულებრივ, დაირთავენ თემის ნიშანს ან ფუძედრეკად ელემენტს და ძირითადად დინამიკურ მოქმედებას გამოხატავენ. ამ ზმნათაგან ერთ ნაწილს ტელიკური ასპექტი ახასიათებს და მყოფადის მწკრივებს ისინი ზმნისწინის დართვით იწარმოებენ (*ხატავს – დახატავს*), მეორე ნაწილს კი ატელიკური ასპექტი აქვს. ისინი მყოფადს ხმოვანი პრეფიქსით იწარმოებენ (თამაშობს – ითამაშებს). თუმცა შეიძლება ზოგ კონტექსტში დინამიკურმა ტელიკურმა ზმნებმა ატელიკური ზმნის შინაარსიც შეიძინონ. მაგალითად, *ხატავს* ზმნა შეიძლება დინამიკური ტელიკური იყოს (*ის ხატავს სურათს*) და მაშინ მას უღლების სრული პარადიგმა აქვს. იმავე *ხატავს* ზმნამ შეიძლება ატელიკური ასპექტიც გამოხატოს, მაგალითად, ზოგადი აწმყოს მნიშვნელობით (*ის კარგად ხატავს*) და მაშინ მას ექნება მხოლოდ აწმყოს წრის მწკრივები და, აგრეთვე, II და III კავშირებითის მწკრივები უზმნისწინოდ. ანდა სხვა ზმნა, მაგალითად, ზმნა *ნიშნავს*, რომელსაც სტატიკური მნიშვნელობის შეძენისას მხოლოდ აწმყოს წრის მწკრივების წარმოება უხერხდება (*ეს სიტყვა ამას ნიშნავს*). შდრ. იგივე ზმნა დინამიკური შინაარსით (*ნიშნავს – დანიშნავს – დანიშნა*). იგივე შეიძლება ითქვას დინამიკური გარდაუვალი ზმნების (-ებ-ი-ანი ზმნების) შესახებ. მათ შეუძლიათ სტატიკური შინაარსის გამოხატვა და ამ შემთხვევაში ხშირად ინვერსიულ შინაარსსაც იძენენ.

თუ ერთმანეთისგან გავარჩევდით, ერთი მხრივ, **დინამიკურ და სტატიკურ ზმნებს**, მეორე მხრივ კი **ტელიკურ და ატელიკურ ზმნებს**, შეიძლებოდა გვეთქვა, რომ სტატიკურობის ნიშანია მეშველი ზმნის გამოყენება აწმყოს პირველი და მეორე პირის ფორმებში, ატელიკურობის ნიშანი კი არის მყოფადის ხმოვანპრეფიქსიანი წარმოება. ამ შემთხვევაში სისტემა ასეთი სახით შეიძლება წარმოვადგინოთ:

დინამიკური ტელიკური: *ხატავს, თბება*

დინამიკური ატელიკური: *ცხოვრობს, ტირის*

სტატიკური ატელიკური: *წუხს, დგას*

როგორც აღვნიშნეთ, ერთმა და იმავე ზმნამ შეიძლება ხან ატელიკური ასპექტი გამოხატოს და ხან ტელიკური. განსაკუთრებულ ლაბილობას ამ მხრივ იჩენენ ე.წ. საშუალი გვარის ზმნები, კერძოდ, მედიოაქტივები. ისინი შეიძლება ან სტატიკური და ან დინამიკური სემანტიკის გამომხატველნი იყვნენ (შანიძე 1980:313-322, სუხიშვილი 2008:198-199). ამავე დროს აქვთ უნარი, რომ აწმყოს წრის მწკრივების გარდა დანარჩენი მწკრივები იწარმოონ ან საშუალი გვარის ზმნების ყალიბით (*ბიბინებს – იბიბინებს, უბიბინია*) ანდა ვნებითის ყალიბით (*ბიბინებს – აბიბინდა, აბიბინებულა*). ამ ასპექტური სხვაობის აღსაწერად ინხოატივის ცნება არის გამოყენებული (ჯორბენაძე 1989:172-187). ეს ზმნები მყოფადის წრის მწკრივებსაც სწორედ მეშველზმნიანი სტატიკურების მსგავსად უზმნისწინოდ იწარმოებენ, თუმცა, ამავე დროს, გარდამავალი ზმნების მსგავსად, -Th და არა Th-ი მოდელით. **მათ სტატიკურობის ნიუანსს სწორედ ატელიკურობა სძენთ.**

”ზმნის ზოგ ტიპში მოქმედებითისა და ვნებითის ყალიბების ურთიერთშენაცვლება დამოკიდებულია არა არგუმენტების სტრუქტურაზე, არამედ ასპექტზე“, წერს ტუიტი (ტუიტი 1987:9) და იმოწმებს ასეთ მაგალითს ჩხენკელის გრამატიკიდან

ვეთამაშები, ვეთამაშე, მითამაშნია

და, მეორე მხრივ:

ვეთამაშები გავეთამაშე გავეთამაშებივარ (ჩხენკელი 1960, გვ. 74, დამოწმებულია ტუიტიდან 1987).

აქ *ვეთამაშები, ვეთამაშე, მითამაშნია* ატელიკური ასპექტის ზმნად მიიჩნევა, *ვეთამაშები გავეთამაშე გავეთამაშებივარ* კი ტელიკურ ასპექტს გამოხატავს.

ასე რომ, თუ ტელიკურ ზმნებში სრული და უსრული ასპექტების გარჩევა ზმნისწინის დართვა-დაურთველობით გაირჩევა, მესამე ტიპის უღლების ზმნებში სრული და უსრული ასპექტების, ან ინხოატივის და განგრძობითი მოქმედების

გასარჩევად, თუნდაც ტელიკური და ატელიკური ასპექტების გასარჩევად საჭირო ხდება ვნებითის ყალიბზე გადასვლა (ბიბინებს – აბიბინებულა), ე-ნიან ვნებითებში კი საშუალის ყალიბის გამოყენება (ელაპარაკება – ულაპარაკია).

როგორც ცნობილია, *საშუალის ყალიბი*, ასე თუ ისე, ზოგ მწკრივში მიჰყვება მოქმედებითის ყალიბს, მაგრამ თუკი მთლიან პარადიგმას გავითვალისწინებთ, ვერ ვიტყვით, რომ ის მთლიანად მოქმედებითის ყალიბს ემთხვეოდეს, რადგან მოქმედებითის ყალიბში აქ I თურმეობითში –ებ თემის ნიშანი იხენდა თავს (ულაპარაკებია ← ალაპარაკებს; შდრ. ულაპარაკია ← ლაპარაკობს). გარდა მორფოლოგიური აგებულებისა, თემის ნიშანთა განაწილება კიდევ სხვა ფაქტორებზეც არის დამოკიდებული (ჯორბენაძე 1988:175-186), რაზეც აქ არ შევჩერდებით, გავიმეორებთ კი, რომ მოქმედებითის და საშუალი გვარის ყალიბები ერთმანეთისგან განსხვავებულია (ჯორბენაძე 1988:175-186).

თანამედროვე ქართულის ჩვენება საშუალებას იძლევა, რომ მეშველზმნიანობის ფორმალური ნიშნის შემოტანით გამოკვეთილი საზღვარი გაიფლოს **ფორმით დინამიკურ და ფორმით სტატიკურ ზმნებს** შორის. მიუხედავად იმისა, რა სახელს დავარქმევთ მათ, ორი ძირითადი მორფოლოგიური ყალიბის არსებობა თანამედროვე ქართულში ფაქტია: ერთი მხრივ დგანან მეშველზმნიანები და მეორე მხრივ, უმეშველზმნოები. უმეშველზმნოთაგან ნაწილი არის ტელიკური (პირველი და მეორე ტიპის უღლებს ზმნები), მესამე ტიპის უღლებს ზმნები კი ატელიკური ზმნებია.

მეშველზმნიანებს და უმეშველზმნოებს შორის გარდამავალ საფეხურზე არიან **ი-დაბოლოებიანი (ვიცინი, ვტირი, ვმღერი... ტიპის) ზმნები**, რომლებიც იხენენ ტენდენციას, რომ მეშველზმნიან წარმოებაზე გადავიდნენ: *ვიცინი/ვიცინივარ, ვტირი/ვტირივარ...* ინგილოურ დიალექტში დასტურდება მეშველი ზმნები –ობ-თემისნიშნიანებთანაც: ცხოვრობხარ... ქართულში და სხვა დიალექტებშიც ვრცელდება მეშველზმნიანი ფორმები: *დამღევხარ, ცეკვაეხარ, ვსუნთქევარ...*, რაც იმ ტენდენციის გამოხატულებაა, რომ ლაბილურგარდამავალმა ზმნებმა შეიძლება შეიძინონ სტატიკურობის მორფოლოგიური ნიშანი. ჯერჯერობით, სანამ ეს ტენდენცია მხოლოდ ზოგი დიალექტისთვის არის დამახასიათებელი, ვეყრდნობით სალიტერატურო ენის მონაცემებს. თვითონ ეს ტენდენცია არც ისე ახალი ჩანს. –ობ-თემისნიშნიანების მეშველზმნიანი წარმოება ადრევე ყოფილა დამოწმებული. ისეთი ფორმები, როგორც არის, მაგალითად: *ესახლობვარ, სახლობხარ, სახლობან* (ქ. ს. ძეგ. VI, 125, 251, 446, 456). დასტურდება ქართული სამართლის ძეგლებში (სუხიშვილი 2008:198). თანამედროვე სალიტერატურო ენის მონაცემებზე დაყრდნობით, *ეცხოვრობ* და *ვიცინი* ტიპის ზმნებს ფორმით დინამიკურ ზმნებად ვთვლი. *ხატავს* ტიპის ზმნების მსგავსად, გარკვეულ კონტექსტებში მათაც შეუძლიათ სტატიკური ფუნქციის გამოხატვა და მაშინ ისინი მწკრივნაკლი არიან (მაგალითად, *ის ადრე თბილისში ცხოვრობდა და არა მან ადრე თბილისში იცხოვრა*), სხვა შემთხვევაში კი თავისუფლად იწარმოებენ II სერიის მწკრივებსაც, მაგალითად: *მან თბილისში სამი წელი იცხოვრა (იცხოვრა, ითამაშა-ტიპის ფორმებს ცხოვრობს, თამაშობს ფორმების ორგანულ გაგრძელებად ვთვლით).*

4. ძირითადი ყალიბები

ამგვარად, თემის ნიშნების (და თემის ნიშნის ფუნქციის მქონე ხმოვანმონაცვლე ელემენტების) გათვალისწინებით ქართული ზმნის ყალიბები შეიძლება ასე აღიწეროს:

1. **R-Th-ø** ძირი-თემის ნიშანი ან ხმოვანმონაცვლე ელემენტი (ვაშენ-ებ/ვდრ-ეკ/ვთამაშ-ობ), აქვე შემოდის უთემისნიშნო –ი ნიშნიანი ჯგუფიც (ვიცინი-ი, ვტირი-ი...)
2. **R-Th-ი** ძირი-თემის ნიშანი-გარდაუვალობის ი (ვთბ-ებ-ი, ვიხრჩ-ობ-ი, ვწითლდ-ებ-ი, ვერ-ეგ-ი)
3. **R-Aux** ძირი-მეშველი ზმნა (ვწუხ-ვარ, ვდგა-ვარ, ვჯობივარ).

მყოფადის წარმოების თავისებურების მიხედვით გაირჩევა ზმნისწინიანი მყოფადისა (PV) და ხმოვანპრეფიქსიანი მყოფადის (PRV) მქონე ზმნები (PV სიმბოლო გამოყენებულია ზმნისწინის აღსანიშნავად, PRV კი ზმნის ძირის წინა ხმოვანი პრეფიქსის აღსანიშნავად *Preradical vowel*). **ზმნისწინიანი და უზმნისწინო წარმოება ერთმანეთისგან გაარჩევს ტელიკურ და ატელიკურ ასპექტებს** (ტუიტი 1987:9). გარდამავლობის, დინამიკურობის და ტელიკურობის მაჩვენებლებით ამ ტიპების დახასიათება უკვე თვალნათლივ გვიჩვენებს, როგორ განსხვავდებიან ეს ჯგუფები ერთმანეთისგან თითო ნიშნის ცვალებით და როგორ ქმნიან მწყობრ სისტემას:

ცხრილი მეორე

აწმყო	მყოფადი
R-Th-ø <i>ვაშენ-ებ</i> დინამიკური გარდამავალი ტელიკური	PV-R-Th-ø <i>ა-ვაშენ-ებ</i> ზმნისწინი-ძირი-თემის ნიშანი (ან ხმოვანმონაცვლე ელემენტი)
R-Th-ი <i>ვობ-ებ-ი</i> დინამიკური გარდაუვალი ტელიკური	PV-R-Th-ი <i>ვა-ვობ-ებ-ი</i> ზმნისწინი-ძირი-თემის ნიშანი-გარდაუვალობის –ი
R-Th-ø <i>ვთამაშ-ობ</i> დინამიკური ლაბილურგარდამავალი ატელიკური	PRV-R-Th-ø <i>ვ-ი-თამაშ-ებ</i> ხმოვანი პრეფიქსი-ძირი-თემის ნიშანი
R-Aux <i>ვ-წუხ-ვარ</i> სტატიკური ლაბილურგარდამავალი ატელიკური	PRV-R-Th-ø <i>ვ-ი-წუხ-ებ</i> ხმოვანი პრეფიქსი-ძირი-თემის ნიშანი
R-Aux <i>ვდგა-ვარ</i> სტატიკური გარდაუვალი ატელიკური	PRV-R-Th-ი <i>ვ-ი-დგებ-ი</i> ხმოვანი პრეფიქსი-ძირი-თემის ნიშნ.-გარდაუვ. –ი

მყოფადის მწკრივებში მეშველზმნიანების ნაწილი **Th-ø** დაბოლოებას ღებულობს (მაგალითად, *ვიწუხებ*) და ნაწილი კი **Th-ი** დაბოლოებას (მაგალითად, *ვიდგები*), მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ყალიბების მთლიანი დამთხვევა ხდებოდეს ან უღლების პირველ ტიპთან, ანდა უღლების მეორე ტიპთან. **უღლების პირველ ტიპში მყოფადში Th-ø დაბოლოება, ჩვეულებრივ, ფუძის წინ ზმნისწინის დართვას მოითხოვს (თავს ვიწუხებ – თავს შევიწუხებ), მეშველზმნიანი ზმნების მყოფადში კი ხმოვანი პრეფიქსი აწარმოებს მყოფადს (ვწუხვარ – ვიწუხებ);** ანალოგიური განსხვავება იქნეს თავს მეშველზმნიანების მყოფადის **Th-ი** დაბოლოებით წარმოების დროს: უმეშველზმნიანებში ზმნისწინი აწარმოებს მყოფადს (*ვ-ი-მალეებ-ი – და-ვ-ი-მალეებ-ი*), მეშველზმნიანებში კი ხმოვანი პრეფიქსი (*ვდგავარ – ვიდგები*). მეშველზმნიანების ერთი მცირე ჯგუფის უღლება, კერძოდ, *ვწუხვარ – ვიწუხებ* ტიპის უღლება აწმყოს მწკრივების გარდა სხვა მწკრივებში მთლიანად ემთხვევა მესამე ტიპის უღლებას.

5. მეშველზმნიანი წარმოების ადგილის შესახებ ქართული ზმნის სისტემაში

მართალია, მეშველზმნიანი წარმოება შედარებით ახალი ჩამოყალიბებულია (ბარამიძე 1964), მაგრამ ამ ზმნებს საკმაოდ დიდი ადგილი უკავია ენის სისტემაში. ამ ზმნების ცალკე ტიპად გამოყოფას ისევე ვერ ავარიდებთ თავს, როგორც, მაგალითად, მესამე სერიის მწკრივების გამოყოფას. რაც მთავარია, კიდევაც რომ ავარიდოთ თავი ამ ზმნების ცალკე გამოყოფას, ეს ზმნის სისტემის აღწერას მხოლოდ გაართულებდა და ბუნდოვანს გახდიდა. აკაკი შანიძემ უღლების მეოთხე ტიპი სწორედ ამ ნიშნით გამოყო, თუმცა მან მეოთხე ტიპში მოაქცია ყველა მეშველზმნიანი ზმნა გარდა ე.წ. საშუალ-მოქმედებითი ზმნების ერთი მცირე ჯგუფისა (*ვწუხვარ-ჯგუფი*), რომელიც მეშველი ზმნით იწარმოება და რომლებსაც აკაკი შანიძე უღლების მესამე ტიპის ზმნებთან აერთიანებს.

გვარის მიხედვით ქართული ზმნის აღწერისას მეშველზმნიანები წარმოდგენილია საშუალო გვარის ზმნებში (როგორც მედიოაქტივებში, ასევე მედიოპასივებშიც) და ვნებითებში (სტატიკური ვნებითი).

დამანა მელიქიშვილის კლასიფიკაციის მიხედვითაც მეშველზმნიანები წარმოდგენილია როგორც პირველ, ასევე მეორე და მესამე დიათეზაში (მელიქიშვილი 2001:69; 271; 343-344).

ამ სტატიაში წარმოდგენილი კლასიფიკაციის მიხედვით, მეშველზმნიანები ცალკე ჯგუფს ქმნიან თავისი ქვეჯგუფებით.

მეშველზმნიანი და უმეშველზმნო წარმოების ზმნათა ერთმანეთისგან განცალკევება საშუალებას გვაძლევს, რომ უმეშველზმნო წარმოების პირდაპირი წყობის ზმნებისთვის ჩამოვყალიბოთ რამდენიმე მარტივი წესი. ამ წესებიდან ზოგი იმდენად მარტივია, რომ შესაძლებელია მათი ჩამოყალიბება მხოლოდ ზმნის ფუძის ფონემატურ აგებულებაზე დაყრდნობით.

უმეშველზმნო წარმოების პირდაპირი ზმნების აწმყოს პირველი პირის ვინის რიგის ფორმაში ზმნა შესაძლოა მთავრდებოდეს:

1. -VC, -CCი, ან -V-ი მიმდევრობით.
2. -VC-ი მიმდევრობით, სადაც VC არ არის -ებ, -ობ, ან -ევ.
3. -VC-ი მიმდევრობით, სადაც VC არის -ებ, -ობ, ან -ევ.

1. თუ აწმყოს პირველი პირის ვინის რიგის ფორმაში ზმნა მთავრდება VC, CCი, ან V-ი, მიმდევრობით (სადაც V ხმოვანს აღნიშნავს, C თანხმოვანს და CC ერთზე მეტ თანხმოვანს), ამ ზმნის სუბიექტი ბრუნვაცვალებადი სუბიექტია. მაგალითად: ვხატავ, ვწერ, ვჭამ, ვათბობ, ვდრეკ, ვჩეჩ, ვცხოვრობ, ვთამაშობ, ვფხან, ვქმეც, ვთლი, ვფხატნი, ვტყუი, ვღმუი და ა.შ.

ეს წესი მოქმედებს მიუხედავად იმისა, თუ რას წარმოადგენს ზმნის ფუძის ბოლო VC მარცვალი: თემის ნიშანს, ფუძედრეკად ელემენტს, თუ უთემისნიშნო ზმნის ძირის ნაწილს.

2. თუ აწმყოს პირველი პირის ვინის რიგის ფორმაში ზმნა მთავრდება VC-ი მიმდევრობით, სადაც VC არის ნებისმიერი მარცვალი გარდა -ებ, -ობ, ან -ევ მარცვლებისა, ამ ზმნის სუბიექტიც ბრუნვაცვალებადი სუბიექტია. მაგალითად: ვმღერი, ვყვირი, ვკენესი, ვიცინი, ვტირი, ვღნავი, და ა.შ.

3. თუ აწმყოს პირველი პირის ვინის რიგის ფორმაში ზმნა მთავრდება ებ-ი, -ობ-ი, ან -ევი-ი მიმდევრობით, მაშინ ამ ზმნის სუბიექტი ბრუნვაუცვლელი სუბიექტია: მაგალითად, ვთბები, ვიხრჩობი, ვერევი, ვეცოდები, ვპირდები...

გარდა ამ სამი წესისა, შეიძლება ჩამოყალიბდეს მარტივი წესები იმის შესახებაც, თუ რომელი სავრცობით იწარმოებს ზმნა უწყვეტლის მწკრივებს, აგრეთვე იმის შესახებ, თუ რა პრეფიქსით იწარმოებს ზმნა მყოფადის წრეს (და შესაბამისად, II სერიის ფორმებს): ზმნისწინით (ტელიკური ზმნები) თუ ხმოვანი პრეფიქსით (ატელიკური ზმნები).

წესი საერცობის შესახებ ძალიან მარტივია:

1. თუ ზმნა აწმყოს ვინის რიგის პირველი პირის ფორმაში მთავრდება -VC ან -CCი მიმდევრობით, უწყვეტელში მისი საერცობია -დ (ვხატავ-დ-ი, ვცხოვრობ-დ-ი, ვთლი-დ-ი, ვფხაჭნი-დ-ი). (გამონაკლისებია -CCი მიმდევრობით დამთავრებული რამდენიმე ზმნა: *ვხტი, ვთრთი, ვკრთი, ვძრწი, ვქრი*, აგრეთვე არქაული ფორმით შენარჩუნებული რამდენიმე -ავ თემისნიშნიანი: *ვიჭირვი, ვიბრძვი, ვილტვი* და ეს ზმნებიც აწმყოს წრის გარდა სხვა მწკრივებში მარცვლოვან ფუძეს იხენენ). გასათვალისწინებელია აგრეთვე ომონიმური წყვილი:

ისერის – ისროდა

ისერის – ისერიდა (ფეხსაცმელს)

2. თუ ზმნა მთავრდება VC-ი ან V-ი მიმდევრობით, მისი საერცობია -ოდ-ი (ვმღერ-ოდ-ი, ვთბებ-ოდ-ი, ვტყუ-ოდ-ი). გამონაკლისია რამდენიმე ზმნა: *ვიდი, ვტენი, ვწონი*.

ასევე მარტივია წესი მყოფადის წარმოების შესახებ ყველა იმ ზმნისთვის, რომელიც –ი ხმოვნით ბოლოვდება:

1. -CCი დაბოლოების მქონე და -ებ-ი, -ობ-ი, ან -ევ-ი დაბოლოების მქონე ზმნები მყოფადის წრეს ზმნისწინით იწარმოებენ (ვფხაჭნი – დაფხაჭნი, ვთლი – გაუთლი, ვთბები – გაუთბები). გამონაკლისები აქაც იგივე ზმნებია, რაც ზემოთ: *ვხტი, ვთრთი, ვკრთი, ვძრწი, ვქრი, ვიჭირვი, ვიბრძვი, ვილტვი*.

2. ზმნები, რომლებიც მთავრდება V-ი ან VC-ი მიმდევრობით, სადაც VC არის ნებისმიერი მარცვალი გარდა -ებ, -ობ, ან -ევ მარცვლებისა, მყოფადის წრეს ხმოვანი პრეფიქსით იწარმოებენ (ვტყუი – მოვიტყუებ, ვღმუი – ვიღმუვლებ, ვტირი – ვიტირებ).

მხოლოდ VC მარცვლით დაბოლოებული ზმნებისთვის საჭიროა რამდენიმე დამატებითი წესის ჩამოყალიბება, რათა შესაძლებელი გახდეს იმის გარჩევა, თუ რომელი ზმნაა მათგან ტელიკური (მყოფადში ზმნისწინიანი) და რომელი ატელიკური (მყოფადში ხმოვანპრეფიქსიანი). ეს წესებია:

1. აწმყოში **უმარცვლო ძირის მქონე** (მათ შორის, შეკუმშული უმარცვლო ძირის მქონე) ზმნები მყოფადის წრეს, ჩვეულებრივ, ზმნისწინით იწარმოებენ: *კვლავ – მოკვლავ, ვათბობ – გავათბობ* (გამონაკლისებია: *ცნობს* და *გრძნობს* ზმნები).

2. მარცვლოვანი ძირისგან ნაწარმოები ტელიკური და ატელიკური ზმნები ერთმანეთისგან ან აფიქსაციით განსხვავდებიან, ანდა ძირის სტრუქტურით:

2ა. -ავ-თემისნიშნიანი ზმნების გარდა ყველა დანარჩენი ზმნა, რომელიც მხოლოდ VC მარცვლით მთავრდება, მყოფადის წრეს ზმნისწინით იწარმოებს, თუკი ამ ზმნას ნეიტრალური ქცევის ფორმა ხმოვანი პრეფიქსით ეწარმოება: აშენებს...

2ბ. -ავ-თემისნიშნიანი ზმნების გარდა ყველა დანარჩენი მარცვლოვანი ძირის მქონე თემისნიშნიანი ზმნა მყოფადის წრეს ხმოვანი პრეფიქსით იწარმოებს, თუკი ამ ზმნას ნეიტრალური ქცევის ფორმა ხმოვანი პრეფიქსის გარეშე ეწარმოება: *კანკალებს, კპატრონობს, ანგარიშობს...*, გამონაკლისებია: *სტაცებს, კბადებს, კკადრებს...* სულ 13 ზმნა.

2გ. -ავ-თემისნიშნიანი მარცვლოვანი ძირის ზმნებიდან -ა-ხმოვნის შემცველი ძირები (გარდა *ქნავს* ზმნისა) მყოფადის წრეს ზმნისწინით იწარმოებენ (ხატავს, ბარავს, ბლანდავს...).

2დ. -ავ-თემისნიშნიანი მარცვლოვანი ძირის ზმნებიდან -ე-ხმოვნის შემცველი ძირები მყოფადის წრეს ზმნისწინით იწარმოებენ. გამონაკლისებია: *ნებავს, ლელავს* (-ავ სეგმენტი ამ ზმნაში -ავ თემის ნიშნისგან განსხვავებულია), *ფეთქავს, ღვეთავს, წვეთავს, ცვეკავს*.

3. ფუძედრეკადი ძირის მქონე ზმნები მყოფადს, ჩვეულებრივ, ზმნისწინით იწარმოებენ. გამონაკლისებია: *ვფრენ, ვქმენ, ვფშვენ, ვღრენ, ვჩქმეტ* (თუმცა ზოგ მათგანს ზმნისწინიანი მყოფადის ვარიანტიც მოეპოვება: *დავჩქმეტ*. სხვებისთვის ზმნისწინის დართვა დროს არ ცვლის: *დავფრენ, შევღრენ...*) დამახასიათებელია, რომ ამ ზმნათაგან სწორედ *ვჩქმეტ* ზმნას შეუძლია -ავ სუფიქსი დაართოს ე-ხმოვნის ცვლილების გარეშე: *ვჩქმეტავ*, რაც ამ ზმნის გარდამავლობის თვისებას ამჟღავნებს.

4. უთემისნიშნო არაფუძედრეკადია სულ 18 ზმნა. მათგან მყოფადს ზმისწინით იწარმოებს 13 ზმნა (წერს, ჰფხანს, ქსოვს და მისთ.) და ხმოვანი პრეფიქსით 5 ზმნა (უღერს, ჩქევს, ყევს, ძგერს, შხევს).

სამწუხაროდ, ადგილის სიმცირის გამო ამ საკითხებს აქ უფრო დაწვრილებით ვერ შევეხებით.

ზემოთ აღწერილი წესები მხოლოდ ერთი ნაწილია იმ სიმარტივისა, რასაც ქართული ზმნის სისტემის აღწერას შესძენს მეშველზმნიანი და უმეშველზმნო წარმოების ზმნების ერთმანეთისაგან გარჩევა.

იმის თქმა, რომ მეშველზმნიანების ცალკე გამოყოფა გვაიძულებდა, რომ მოქმედებით გვარის მესამე სერიის ზმნები მეშველზმნიანებთან გაგვეერთიანებინა, არ იქნება სწორი. ასეთი პრინციპის მიყოლა იძულებულს გაგვხდოდა, რომ უარი გვეთქვა მრავალ სხვა პარადიგმაზეც, მათ შორის, *ვცხოვრობ*-ტიპის ზმნების ყველა ფორმაზე გარდა აწმყოს წრის მწკრივებისა. სულ სხვაგვარად განლაგდებოდა უღლების ტიპები, თუკი იმ პრინციპს დავეყრდნობოდით, რომ მეშველზმნიანი ყველა მწკრივში მეშველზმნიანი უნდა იყოს, უმეშველზმნო კი ყველა მწკრივში უმეშველზმნო.

მეშველზმნიანები რომ R-Th- \emptyset ან R-Th-ი სტრუქტურის ერთერთ სახედ ჩავთვლოთ, იგივე იქნებოდა, რომ მხოლოდ მყოფადის მწკრივების სუფიქსაციის ჩვენებას დავეყრდნობოდით, ანდა მხოლოდ აწმყოს მესამე პირის ჩვენება მიგველო მთავარ კრიტერიუმად. როგორც R-Th- \emptyset და R-Th-ი ყალიბების გამოყოფის აუცილებლობას ააშკარავენ პირველი და მეორე პირის ზმნების ჩვენება, ასევე პირველი და მეორე პირის ფორმების ჩვენება ხდის ნათელს, რომ არსებობს მესამე ყალიბიც: **R-Aux** ყალიბი. მით უფრო, რომ აშკარაა ტენდენცია, რომ ეს ყალიბი დანარჩენთაგან თემის ნიშნის უქონლობითაც განსხვავდეს.

იმის თქმა, რომ მყოფადის წრეში ზმნები მხოლოდ ორი ფორმით არიან წარმოდგენილი: R-Th- \emptyset და R-Th-ი ტიპით, ნაწილობრივ მართალი იქნება, მაგრამ, ამავე დროს, ზმნების პრეფიქსაციის გათვალისწინება სხვა სურათს გვიჩვენებს. კერძოდ, ერთი მხრივ, ზმნისწინიანი და, მეორე მხრივ, ხმოვანპრეფიქსიანი წარმოებები ერთმანეთისგან განასხვავებენ ერთი და იმავე R-Th- \emptyset ყალიბის ზმნებად ჩათვლილ ორ სხვადასხვა ტიპს (შდრ. *ვაკეთებ* – *გავაკეთებ* და *ვცხოვრობ* – *ვიცხოვრებ*) ანდა R-Th-ი ყალიბის ზმნებად განხილულ ორი სხვადასხვა ჯგუფის ზმნებს (*ვიძალები* – *დავიძალები* და *ვღვაჯარ* – *ვიღვაჯები*). ანდა რა ვუყოთ მეორე სერიის ჩვენებას?

მეორე სერიაში ხომ არც თემის ნიშნებია წარმოდგენილი, არც თემის ნიშნის მომდევნო – ი სუფიქსი და არც მეშველი ზმნები. მეორე სერიაში მწკრივის ნიშნებისა და მესამე სუბიექტური პირის ნიშნების განაწილება, ერთი მხრივ, მორფოლოგიურ ტიპზეა დამოკიდებული და, მეორე მხრივ, ფუძის ფონეტიკურ აგებულებაზე (შანიძე 1980:427-431, 450, 466, გოგოლაშვილი 1984).

გარდა ამისა, მესამე სერიაში ზმნების უმრავლესობა მეშველზმნიანი წარმოებით არის წარმოდგენილი: პირველ თურმეობით ყველა ზმნა მეშველზმნიანი ყალიბით იწარმოებს. მეორე თურმეობით და მესამე კავშირებითშიც დიდია მეშველზმნიანი წარმოების წილი.

ქართული ზმნის სირთულეს სწორედ ეს თვისებაც განაპირობებს: თუ ფორმებს სისტემის გარეშე განვიხილავთ, არც ერთი ტიპის ზმნას არ აღმოაჩნდება ყველა მწკრივში მხოლოდ საკუთარი ყალიბი, რომელიც სხვა ტიპის ზმნასთან საზიარო არც ერთი მწკრივის ფორმაში არ იქნებოდა. სხვადასხვა ტიპის ზმნების მწკრივის ფორმები სხვადასხვა ფერის ზოლებად რომ წარმოვიდგინოთ, ეს სხვადასხვა ფერის ზოლები ერთმანეთში გადაწნული და ზოგჯერ ერთ ფერში გადასული აღმოჩნდება ამ თერთმეტ მწკრივში. არც ერთი ზოლი არ იქნება სწორხაზოვანი და

სხვა ფერთან შეუზიარებელი. ამიტომ ფუნქციის გაუთვალისწინებლად პარადიგმებს თვალს ვერ გავადევნებთ.

რა თქმა უნდა, შეიძლება, რომ მხოლოდ ფორმალური ნიშნით აღიწეროს ზმნების სიმრავლე და გამოიყოს, მაგალითად, თემისნიშნის *ხატავს*, უთემისნიშნო *დახატა* და მეშველზმნიანი *დაეუხატავეარ/დაეუხატივარ* ფორმები. სრულიად შესაძლებელია ზმნების კლასიფიკაცია ასეთი კრიტერიუმითაც, მაგრამ ამ სტატიაში წარმოდგენილი კლასიფიკაცია არ არის წმინდა ფორმობრივი კლასიფიკაცია ამ გაგებით. როგორც დასაწყისშივე აღვნიშნეთ, აქ გათვალისწინებულია მთლიანი პარადიგმები, რომლებსაც აერთიანებს არა მარტო ფორმა, არამედ ფუნქციაც.

რიცხოვრივად მეშველზმნიანები (**R-ვარ** ყალიბის ზმნები) გაცილებით ნაკლები რაოდენობისა არიან, ვიდრე უმეშველზმნოები, მაგრამ ისეთი ხშირი ხმარების ზმნები, როგორც არის მოძრაობის და გრძნობების გამომხატველი ზმნები (*მივლივარ, მშია, მიხარია, მწყინს, მიყვარს, მჯერა, მცივა, მინდა, მსურს* და ა.შ.) სწორედ მეშველზმნიანებია, და თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ რომ თვითონ უმეშველზმნო ზმნათა მესამე სერიის ფორმების უმეტესი ნაწილიც მეშველზმნიანი წარმოებისაა, კიდევ უფრო ნათელი გახდება, რომ ამ მოდელისათვის თვალის არიდება არ იქნება მიზანშეწონილი. მცირერიცხოვნობა არ გამოდგება იმის არგუმენტად, რომ ეს ჯგუფი სისტემის ძირითადი მოდულებიდან გამოვრიცხოთ და გამონაკლისებში მივუჩინოთ ადგილი ანდა სხვა მოდულების კერძო სახედ ჩავთვალოთ ისინი. ასეთი მიდგომა ზედმეტად გაართულებდა ქართული ზმნის სისტემის დახასიათებას.

მეშველზმნიანი წარმოება არ დასტურდება მყოფადის წრეში და მეორე სერიის მწკრივებში, მაგრამ არც ეს არგუმენტი ივარგებს იმის სამტკიცებლად, რომ მეშველზმნიანების ცალკე ტიპად გამოყოფა არ შეიძლებოდეს. არც ი-ნიან ვნებითებს აქვთ თავისი განსხვავებული ყალიბი მეორე სერიის მწკრივებში. ვერც უმეშველზმნოები იწარმოებენ პირველი თურმეობითის ფორმებს სხვაგვარად, თუ არა მეშველზმნიანების ყალიბით, მაგრამ ამ მიზეზით არავის უარუყვია ინიანი ვნებითების ანდა უმეშველზმნო წარმოების არსებობა (აქ სახელდების საკითხს არ ვგულისხმობთ, ცხადია, რომ ინიან ვნებითებში ი-პრეფიქსი უკუქცევითობის ნიშანია და არა ვნებითი გვარისა; ჯორბენაძე 1983). კიდევ სხვა მსგავსი არგუმენტების დასახელებაც შეიძლება იმის საჩვენებლად, რომ ეგრეთ წოდებული "ფორმების სესხება" არ არის საკმარისი არგუმენტი ამა თუ იმ კატეგორიის ანდა ამა თუ იმ ქვესისტემის არ არსებობის სამტკიცებლად.

6. უმეშველზმნო და მეშველზმნიანი ზმნების მორფოლოგიური ყალიბები

აქ ჯერჯერობით ისევ მორფოლოგიური ყალიბების აღწერას დავუბრუნდებით. ცალცალკე განვიხილავთ უმეშველზმნო და მეშველზმნიან ზმნებს.

რა თქმა უნდა, ამ ყალიბებს **აწმყოს წრის მონაცემების** მიხედვით ვარქმევთ სახელს, როგორც აღვნიშნეთ, მეორე სერიაში არც ერთი ზმნა არ არის მეშველზმნიანი, პირველ თურმეობითში კი ყველა ტიპის ზმნა მეშველზმნიანია. მართალია, ზოგიერთ ზმნას, მაგალითად, უღლების მესამე ტიპის ზმნებს (*ვთამაშობ, ვდარდობ, ვიცინი, ვტირი...*), ჩვეულებრივ, ობიექტი არა აქვთ, მაგრამ პირველ თურმეობითში ისინიც მეშველზმნიანების შებრუნებული წყობის ფორმით არიან წარმოდგენილი: *მიცხოვრია, მიფიქრია...* მით უმეტეს, რომ კიდევ არსებობს ფორმები *მფიქრობს, მტირის, მდარდობს...* ამ ფორმების თურმეობითის წარმოება სწორედ ამ ყალიბით არის შესაძლებელი: *გუფიქრივარ, გუტირივარ, გუდარდივარ...* ერთპირიან დინამიკურ გარდაუვალ ზმნებს მეორე თურმეობითშიც მეშველი ზმნა აქვთ: *დავმალულიყავ(ი)*.

მეშველზმნიანი ზმნების ძირითადი დამახასიათებელი თვისება სტატიკურობაა და, ამის შედეგად, სტატიკური სუბიექტი ხშირად ობიექტად მოიაზრება. ამიტომ მეშველზმნიანების რელატიური ფორმები უმეტესად ინვერსიულია.

უმეშველზმნობები ძირითადად თემისნიშნებით (ვაკეთებ, ვცხოვრობ, ვთბები) ან ფუძის დრეკით (ვგლეჯ) იწარმოებიან და დინამიკურობის სხვადასხვა ხარისხით ხასიათდებიან. ფუძედრეკადებიც თანამედროვე ქართულში თითქმის მთლიანად თემისნიშნიან წარმოებაზე გადავიდნენ, რაც სისტემის გამარტივებისკენ და გასწორებისკენ მიმართული ტენდენციაა. ყალიბდება სისტემა, სადაც ერთი მხრივ, თემისნიშნიანები დგანან (დინამიკური ტელეკური და დინამიკური ატელიკური ზმნები) და, მეორე მხრივ, სტატიკური მეშველზმნიანები (სტატიკური ატელიკური).

უმეშველზმნობების ის ნაწილი, რომელსაც -ებ-ი (-ობ-ი/-ევ-ი) დაბოლოება არა აქვთ, ჩვეულებრივ, წარმოდგენილია ან თემის ნიშნით, ანდა ფუძედრეკადი ელემენტით (ვხატავ, ვაშენებ, ვფენ, ვიჭერ, ვთამაშობ...). განსაკუთრებულ ჯგუფს ქმნიან ვიცინი-, ვევირი-ტიპის ზმნები, რომლებიც უთემისნიშნო ზმნებია, მაგრამ მეშველზმნიან წარმოებაზე არ გადასულან. ის დინამიკური ზმნებიც, რომლებიც ადრე უთემისნიშნობები იყვნენ, დღეს, ჩვეულებრივ, თემის ნიშნით არიან წარმოდგენილი (ვხეხავ, ვთიბავ, ვჩეხავ...). ეს ისტორია აღწერილია და ისიც ცნობილია, რომ თვითონ ფუძედრეკადი ზმნებიც თემის ნიშნიან წარმოებაზე გადადიან (შანიძე 1980:389-390). მეორე მხრივ, სტატიკური ზმნები, რომლებიც ძველ ქართულში უმეშველზმნოდ იწარმოებოდა, ახლა მეშველ ზმნას დაირთავენ (ვზი → ვზივარ). აშკარაა ტენდენცია, რომ თანდათან მკვეთრად ყალიბდება ორი ძირითადი მორფოლოგიური მოდელი: მეშველზმნიანი წარმოება (ფორმით სტატიკური ზმნები) და თემისნიშნიანი წარმოება (ფორმით დინამიკური ზმნები). უმეშველზმნო წარმოების ზმნათაგან უთემისნიშნოდ პრაქტიკულად მხოლოდ ფუძედრეკადი ზმნები გვხვდება სალიტერატურო ენაში, თუმცა გამონაკლისის სახით არსებობს ზმნები, რომლებიც არც ფუძედრეკადია და არც თემის ნიშანს დაირთავს, ეს არის რამდენიმე სონორზე დამთავრებული ზმნა (წერს, ჭამს, პბანს, მოიყვანს...) და ყველა-ოვ-იანი ზმნა (სულ 4 ძირი: ქსოვს, სთხოვს, სძოვს, სწოვს...) (შანიძე 1980:389-390). გამარტივებული სახით ეს სისტემა წარმოდგენილია მესამე ცხრილში. სიმბოლო VC აღნიშნავს ხმოვნისა და თანხმოვნის მიმდევრობას, ჩვეულებრივ, ეს მიმდევრობა არის ან თემის ნიშანი, ან ხმოვანმონაცვლე ელემენტი. თემის ნიშანი -ი ვთლ-ი-ტიპის ზმნებში ცალკე გამოვიტანეთ თვალსაჩინოებისთვის, რადგან გარეგნულად ის ემთხვევა მწკრივის ნიშან -ი-ს, რომელიც დასტურდება ვმღერ-ი – ტიპის ზმნებში. სამაგიეროდ ამ ორი ჯგუფის ზმნები (ვთლი და ვიცინი ტიპის ზმნები) ძირის აგებულებით განსხვავდებიან ერთმანეთისგან (შანიძე 1980:393-394). ამ საკითხის შესახებ ზემოთაც აღვნიშნეთ. აქ კი წარმოვადგენთ მესამე ცხრილს.

ცხრილი მესამე, ზმნის ფუძის აგებულება აწმყოს მწკრივში

ფორმით დინამიკური (უმეშველზმნო) ზმნები	გარდამავალი (ტელეკური)	ვ- --- VC ვ- ---- CC-ი	ვჩეხავ, ვდრეკ, ვქსოვ ვთლი, ვფხატნი...
	ლაბილურგარდამავალი (ატელიკური)	ვ- --- VC ვ- ---- VC-ი	ვცოცავ, ვთამაშობ ვმღერი
	გარდაუვალი (ტელეკური)	ვ-ებ/ობ/ევ-ი	ვთბები, ვერევი
ფორმით სტატიკური (მეშველზმნიანი) ზმნები	ლაბილურგარდამავალი (ატელიკური)	ვ---- -ვარ/-ს	ვწუხვარ
	გარდაუვალი (ატელიკური)	ვ---- -ვარ/ს ვ----ი-ვარ/ა	ვჩანვარ ვწერივარ

-ებ-ი/-ობ-ი/-ევ-ი დაბოლოება გარდაუვალი ზმნების ანუ ბრუნვაუცვლელსუბიექტიანი ზმნების მორფოლოგიური ნიშანია. თემისნიშნის მიმდევრობა -ი სუფიქსი დინამიკური გარდაუვალი ზმნების ნიშნად უნდა ჩაითვალოს თანამედროვე ქართულში. არ არის გამორიცხული, რომ ის დაკავშირებული იყოს უკუქცევითობის ი- თავსართთან. უკუქცევითობისა და გარდაუვალობის

კატეგორიების ურთიერთკავშირი ცნობილი მოვლენაა და ამაზე აქ არ შეეხერხებოდა. კერძოდ ამ საკითხს კი, გარდაუვალობის –ი სუფიქსისა და უკუქცევითობის ი-პრეფიქსის ურთიერთმიმართების გარკვევას შემდგომი ძიება სჭირდება. აქ შენიშვნის სახით უნდა აღვნიშნოთ, რომ –Th-ი დაბოლოებიან ზმნებშიც გამოიყოფა ერთი მცირე ჯგუფი, რომელიც აწმყოს წრის გარდა დანარჩენ მწკრივებში, ჩვეულებრივ, გარდამავალი ყალიბის წარმოებაზე გადადის: ილიმება ის – გაილიმებს ის, გაილიმა მან (სუხიშვილი 1981ა:196).

მეორე მხრივ დგანან გარდაუვალობის -ი სუფიქსის არმქონე ზმნები, რომლებიც, ბრუნვაცვალებადი სუბიექტით ხასიათდებიან და, თავის მხრივ, ორ დიდ ჯგუფად იყოფიან: გარდამავალი ზმნები (უღლების პირველი ტიპი) და ლაბილურგარდამავალი ზმნები (უღლების მესამე ტიპი შანიძის კლასიფიკაციით). ორივე ამ ჯგუფს, როგორც პირდაპირობიექტიან, ასევე ლაბილურპირდაპირობიექტიან ზმნებს აერთიანებს ის, რომ მათ აქვთ ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი, განმასხვავებელი ნიშნები კი ძირითადად შემდეგია:

1. პირველი ტიპის ზმნებს (რომლებიც, ჩვეულებრივ, მაგრამ არა ყოველთვის, პირდაპირი ობიექტის მქონე ზმნებია) მყოფადის ფორმები ეწარმოებათ მარტივად ზმნისწინის დართვით (*ვაცხობ – გამო-ვაცხობ*) და რელატიური ფორმები ეწარმოებათ - მარტივად ხმოვანი პრეფიქსის ცვლით, ანუ მათ აქვთ უნარი, რომ ირიბი ობიექტის ადგილის მქონე ფორმა იწარმოონ ყალიბის შეუცვლელად, მხოლოდ ხმოვანი პრეფიქსის შეცვლით ან გაჩენით (*ვაცხობ – ვიცხობ, ვუცხობ; ვხატავ – ვიხატავ, ვახატავ, ვუხატავ*). შეიძლება ამ ყალიბში აღმოჩნდნენ პირდაპირი ობიექტის უქონელი ზმნებიც.

2. ლაბილურგარდამავალ ზმნებს მყოფადის ფორმები არ ეწარმოებათ მარტივად ზმნისწინის დართვით (*ვთამაშობ – ვითამაშებ*) და არც ირიბობიექტიანი ფორმები ეწარმოებათ მარტივად ხმოვანი პრეფიქსის ცვლით, მაგალითად, *ვთამაშობ* ზმნის რელატიური ფორმა ე-პრეფიქსიანი - ები-დაბოლოების ზმნებში ანდა კიდევ სხვა ყალიბში ექცევა (*თამაშობს – ვთამაშებს, ვთამაშებს, დასთამაშებს*). გარდა ამისა, -ობ/-ებ-თემისნიშნიან ზმნებზე ზმნისწინის დართვა, ჩვეულებრივ, იწვევს ყალიბის ცვლას. (*თამაშობს – დასთამაშებს, კანკალებს – დაკანკალებს*) თუმცა მათს ზმნისწინიანი ფორმებს გარდამავალი ზმნების უმრავლესობის ზმნისწინიანი ფორმებისგან განსხვავებით, აწმყოს მნიშვნელობა აქვთ. მომავლის ფორმებს მათი ზმნისწინიანი ფორმები ძნელად იწარმოებენ და თუ იწარმოებენ, ვნებითის ყალიბს იყენებენ: *დაკანკალებს – დააკანკალებდა, შესთამაშებს – შეეთამაშება...*

-ა-ვ-თემისნიშნიანი ლაბილურგარდამავლების ერთ ნაწილს აწმყო, ჩვეულებრივ, ზმნისწინიანი აქვს. მომავლის მწკრივებში ისინი ან ვნებითის ყალიბს იყენებენ, ან მოქმედებითის ყალიბს: *დაცურავს – იცურებს, მიცურავს – მიცურდება*. ამ ნიშნებით ისინი მეშველზმნიანებს, ანუ სტატიკურ ზმნებს ჰგვანან.

იცინის და *წუხს* ტიპის ზმნების ქცევის ფორმების შესახებაც შენიშნულია, რომ მათი ერთპირიანი და ორპირიანი ფორმები (*უცინის, უწუხს*) უღლების სხვადასხვა ტიპს მიეკუთვნებიან (მელიქიშვილი 2001:86; სუხიშვილი 2008:196). ამ საკითხს ქვემოთ კიდევ შევეხებით.

თვითონ პირდაპირი ობიექტის ყალიბში მოქცეული სახელის სტატუსს ანუ ლაბილური იქნება ეს ობიექტი თუ ”მუდმივი”, ნამდვილი პირდაპირი ობიექტი, ასევე, სუბიექტის ბრუნვაცვალებადობის საკითხს განსაზღვრავს არა იმდენად ზმნის სემანტიკა, რამდენადაც ზმნის ფორმალური ყალიბი (*ჯორბენაძე 1975:10, სუხიშვილი 1981ბ:11-16*).

უმეშველზმნო წარმოების ზმნებში, ლაბილურგარდამავალი და გარდამავალი ზმნები, თუ რამდენიმე გამონაკლისს არ გავითვალისწინებთ, აწმყოშივე განსხვავდებიან ფორმით ერთმანეთისგან ან აფიქსაციით ანდა, ერთნაირი

აფიქსაციის შემთხვევაში, ძირის ფონემატური სტრუქტურით. ეს განსხვავებები ზემოთ იყო აღნიშნული. უფრო დაწვრილებით კი სხვა სტატიაში იქნება ნაჩვენები.

ტერმინი საშუალო გვარი, ან თუნდაც საშუალო-მოქმედებითი, საკმაოდ რთული ფუნქციური დახასიათებით აერთიანებს სხვადასხვა წარმოების და ფორმის ზმნებს, მათ შორის არამარტო უმეშველზმნო, არამედ მეშველზმნიანი წარმოების ზმნებსაც. აქ წარმოდგენილ კლასიფიკაციაში კი თვითეული ჯგუფი აღწერილია ფორმალური მახასიათებლებით, რაც არ ნიშნავს, რომ ვეწინააღმდეგებოდეთ ფორმის მიხედვით გამოყოფილი ჯგუფების გაერთიანებას უფრო დიდ საკლასიფიკაციო ერთეულად, მაგალითად, საშუალო გვარის ზმნებად. ენის ფაქტების აღწერა და სისტემატიზაცია მრავალი სხვადასხვა მიდგომით არის შესაძლებელი, რაც არ ნიშნავს, რომ ისინი ერთმანეთს გამორიცხავენ.

შენიშვნა: ლაბილურობიექტიანების მყოფადისა და მეორე სერიის ფორმებს, მიუხედავად მათი წარმოშობის სხვადასხვა შესაძლო ისტორიისა, ვთვლით ამ ზმნების ორგანულ და საკუთარ ფორმებად, რადგან დღეს ისინი სწორედ ასე აღიქმებიან და ასე მოქმედებენ (ნოზაძე 1974:25-51, მელიქიშვილი 2001:85). საერთო ინვენტარის გამოყენება ენის სისტემის სხვადასხვა ნაწილში ურთიერთგანსხვავებული ფუნქციით გავრცელებული მოვლენაა (სტატიკური ზმნების პირველი და მეორე სერიის ფორმები ემთხვევა გარდამავალი ზმნების მესამე სერიის ფორმებს (*ნინოს სარეცხი თოკზე უფენია – ნინოს სარეცხი გაუფენია, მზე მინდორს დაეფინა – ნინოს სარეცხი დაეფინა*), გარდამავალი ზმნის სათავისო ქცევის ფორმები ემთხვევა ე.წ. ინიანი ვნებითის ფორმებს წყვეტილში (*ნინომ კაბა შეიკურა – კაბა შეიკურა*), მეორე სუბიექტური პირის ნიშანი ემთხვევა მესამე ირიბობიექტური პირის ნიშანს... (*შენ სწერ წერილს – ის ნინოს სწერს წერილს...*), პირველი პირდაპირი და პირველი ირიბი ობიექტების ნიშანი ერთი და იგივეა (*შენ მე მწერ წერილს – შენ მე მხატავ*), იგივე ვითარებაა მეორე პირშიც. კიდევ ბევრი ასეთი საზიარო ფორმებისა და ფორმანტების ჩამოთვლა შეიძლება. სხვადასხვა კონტექსტში და სხვადასხვა სტრუქტურაში ერთი და იმავე ფორმის სხვადასხვა ფუნქციით გამოყენება არ იქნება საკმარისი საფუძველი იმისათვის, რომ ისინი ერთ შემთხვევაში კანონიკურად ჩავთვალოთ და მეორე შემთხვევაში მათ ნასესხები ვუწოდოთ (უთურგაიძე 2002).

აქ, ქვემოთ მეოთხე ცხრილში წინასწარი სახით ნაჩვენებია, რა ძირითადი ტიპები გამოიყოფა უღლების მიხედვით. A-ნიშნით აღნიშნულია ბრუნვაუცვლელი სუბიექტის მქონე ზმნები, B ნიშნით კი ბრუნვაუცვლელადსუბიექტიანი ზმნები. მეოთხე ჯგუფს (*ვტირო-ჯგუფი*) ცალკე გამოვყოფთ, რადგან მას –ოდ სავრცობი აქვს მესამე ჯგუფისგან განსხვავებით, ამავე დროს შეუძლია, რომ მეშველი ზმნით გაივრცოს პირველი და მეორე პირის ფორმები.

ცხრილი მეოთხე

	შანიძის უღლების ტიპები	პირდაპირი წყობის ზმნები	
უმეშველზმნოები	I ტიპი	1. ვაცივებ, ვთლი	B
	II ტიპი	2. ვეთამაშები	A
	III ტიპი	3. ვთამაშობ	B
		4. ვტირი	B
მეშველზმნიანები	III ტიპი	5. ვწუხვარ – წუხს	B
	IV ტიპი	6a. ვჩანვარ – ჩანს	A
		6b. ვდგავარ – დგას	
		7. ვწერივარ – სწერია	A
		8. -ცხელა, -- ცივა	A

7. მორფოლოგიური და სინტაქსური ყალიბების გარჩევა

თვითეული ზმნის დასახასიათებლად და მთლიან სისტემაში ადგილის მისაჩვენად აუცილებელია არა მარტო მორფოლოგიური, არამედ სინტაქსური ყალიბის მითითებაც. **სინტაქსური და მორფოლოგიური ყალიბების ერთმანეთისაგან გაცალკეება და ზმნის აღწერისას ორივე პარამეტრის ცალცალკე დასახელება გარკვეულად ამარტივებს საქმეს** და ნათლად წარმოაჩენს ქართული ზმნის ბუნებას. ეს მით უფრო აუცილებელია, რომ თითქმის ნებისმიერ მორფოლოგიურ ყალიბს მოეპოვება როგორც პირდაპირი სინტაქსური წყობის, ასევე ინვერსიული წყობის ზმნები. ასე რომ, თუ მორფოლოგიური ნიშნით ქართულ ზმნებს ორ ძირითად ჯგუფად ვყოფთ: მეშველზმნიანები და უმეშველზმნოები, სინტაქსური ნიშნით კი, ასევე ორ ძირითად ჯგუფად: პირდაპირი წყობის ზმნები და ე.წ. ინვერსიული წყობის ზმნები (ცხრილი მეხუთე)

ცხრილი მეხუთე

	პირდაპირი წყობის	ინვერსიული წყობის
უმეშველზმნოები	ვაცივებ, ვცხოვრობ, ვემალე	მაციებს, (ნეტავი) გამაგებინა, მსიამოვნებს, ვეჯავრები
მეშველზმნიანები	ვწუხვარ, ვზივარ	ვგონივარ, ვუყვარვარ

ასეთი დაყოფა საშუალებას მოგვცემს, რომ ინვერსიულ ზმნებში თავმოყრილი სხვადასხვა აგებულების ზმნები ერთმანეთისაგან გავარჩიოთ და უფრო ნათლად წარმოვაჩინოთ ქართული ზმნის ბუნება.

ინვერსიული წყობის ზმნების გათვალისწინებით, ქართული ზმნის სისტემის გამარტივებული მოდელი შეიძლება წარმოვადგინოთ მეექვსე ცხრილის სახით. აქ, მეექვსე ცხრილში, ცალცალკე წარმოვადგენთ ორ მთავარ სინტაქსურ ყალიბს: ერთი მხრივ დგანან ზმნები, რომლებსაც სუბიექტი ვინის რიგის ნიშნებით აღენიშნებათ და მეორე მხრივ დგანან ინვერსიული წყობის ზმნები, რომლებსაც სუბიექტი მანის რიგის ნიშნებით აღენიშნებათ (ადგილის სიმცირის გამო აქ ვერ წარმოვადგენთ არგუმენტებს, თუ რატომ და რა შემთხვევაში ვთვლი სუბიექტად მიცემითბრუნვიან აქტანტს).

ა-თი აღნიშნულია სახელობითსუბიექტიანი ყალიბი, ბ-თი აღნიშნულია ბრუნვაცვალებადსუბიექტიანი ზმნები, და ც-თი აღნიშნულია მიცემითსუბიექტიანი ზმნები.

ცხრილი მეექვსე

	შანიძის უღლების ტიპები	პირდაპირი წყობის ზმნები		ინვერსიული წყობის ზმნები		
უმეშველზმნოები	I ტიპი	1. ვაცივებ, ვთლი	B	1. მაკანკალებს	C	
	II ტიპი	2. ვეთამაშები	A	2. ვეჯავრები	C	
	III ტიპი	3. ვთამაშობ	B	3. (მსიამოვნებს)	C	
		4. ვტირი	B	4. (უტირის)	C	
მეშველზმნიანები	III ტიპი	5. ვწუხვარ – წუხს	B	5. (უწუხს)	C	
	IV ტიპი	6a. ვჩანვარ - ჩანს	A	6a. უყვირს	C	
		6b. ვდგავარ – დგას			6b. ვუყვარვარ	
		7. ვწერივარ - სწერია	A	7. ვწყურვირვარ	C	
	8. -ცხელა, - ცივა	A	8. - სჯერა	C		

2007 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში (კობაიძე 2007:175-176) 10 ჯგუფს გამოყოფდი, რადგან *ვდგავარ* და *ვუყვარვარ* ტიპებს ცალცალკე განვიხილავდი. მართლაც, ამ ზმნათა ხმოვანპრეფიქსიანი ფორმები უღლების სხვაგვარ პარადიგმას ქმნიან, ვიდრე უხმოვანპრეფიქსოები. ასევე ურთიერთგანსხვავებულ სისტემებში ექცევიან *კანკალებს – უკანკალებს*, *ტირის - უტირის* ტიპის ზმნები (მელიქიშვილი 2001:86; სუხიშვილი 2008:196). აქ ეს ჯგუფები ფრჩხილებშია მითითებული

რადგანაც ისინი შესაბამისი პირდაპირი წყობის ზმნებისგან არა მარტო სინტაქსური ყალიბით, არამედ აწმყოს წრის გარდა დანარჩენი ფორმებითაც განსხვავდებიან. რამდენადაც ხმოვანპრეფიქსიანი ფორმები ინვერსიულ სემანტიკას იძენენ, მათი პარადიგმა, ჩვეულებრივ, ვნებითის ყალიბში ექცევა; შდრ. *წუხს – იწუხებს*, მაგრამ: *უწუხს – შეუწუხდება*. ასევე, *მსიამოვნებს* ზმნა პირდაპირი წყობისა რომ ყოფილიყო, იქნებ იგივე პარადიგმა ექნებოდა, როგორც *მპატრონობს* ზმნას, მაგრამ რადგანაც ინვერსიულია, მისი გაგრძელება ვნებითის პარადიგმას ემთხვევა: *მესიამოვნება*. ნაცვლად იმისა, რომ ეს წყვილები უღლების სხვადასხვა ტიპებში მოვაქციოთ, შეიძლება მათი წარმოდგენა როგორც ერთი ტიპის ორი განშტოებისა, რომლებიც სინტაქსური ყალიბებით განსხვავდებიან და, ამის გამო, აწმყოს წრის გარდა სხვა მწკრივებში მორფოლოგიურადაც სხვადასხვა ყალიბისა არიან. ერთი მხრივ დგანან **A** და **B** ყალიბების მქონე პირდაპირი წყობის ზმნები, მეორე მხრივ კი მიცემითბრუნვიანი სუბიექტის მქონე ზმნები, რომლებიც ინვერსიული წყობისაა და აწმყოს წრის გარდა სხვა მწკრივებში ვნებითის ფორმებს იყენებენ. ასევე, შესაძლებლად ჩავთვალოთ, რომ ვჩანვარ-ტიპი გაგვეერთიანებინა მეექვსე ჯგუფთან და მის ერთ ქვეჯგუფად ჩავთვალოთ. მეშველზმნიანების მეექვსე ა და მეექვსე ბ ჯგუფი შეიძლება ერთი ჯგუფის ორ ქვეჯგუფად წარმოვადგინოთ, სადაც ვჩანვარ ქვეჯგუფის ნიშანია მხოლოდ დონიანი ფორმების გამოყენების უნარის მქონეობა.

უღლების პირველი ტიპის ინვერსიული ფორმები (მათქნარებს, მაკანკალებს...) ინარჩუნებენ მოქმედებითის ყალიბს აწმყოს წრის გარდა სხვა მწკრივებშიც. მესამე სერიაში მათაც ხშირად ეცვლება წარმოება და მიცემითბრუნვიან სუბიექტს ინარჩუნებენ, მაგალითად, *მე მახველებს* ზმნის I თურმეობითი ხშირად არის წარმოდგენილი როგორც *მე დამიხველებია*, თუმცა კანონიკური ფორმაც დასტურდება, განსაკუთრებით, უკუთქმით წინადადებაებში: *ჩემთვის ერთხელაც არ დაუხველებია*. უღლების პირველი ტიპის გარდა დანარჩენი ინვერსიული ზმნები, ჩვეულებრივ, ვნებითის ყალიბს იყენებენ (ან ზმნისწინიან და ან ხმოვანპრეფიქსიან ვარიანტს) მიუხედავად იმისა, თუ რომელ ყალიბს მიეკუთვნება მათი აწმყოს წრის ფორმები.

როგორც მეექვსე ცხრილიდანაც ჩანს, მეშველზმნიანებშიც გამოიყოფა ერთი ჯგუფი, რომელსაც ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი აქვს: **ვწუხვარ-ტიპი**. ეს ისეთი მცირერიცხოვანი ჯგუფია, რომ შეიძლება გამონაკლისადაც კი ჩაითვალოს. ამ ჯგუფის ზმნების ნაწილს ჩვეულებრივ, სუბიექტი არც მოეპოვება (*წვიმს, ქუხს, ჭექს, თოვს*), ნაწილს კი ხშირად სხვა ყალიბის ზმნა ან აღწერითი წარმოება ენაცვლება (*წუხს – წუხდება, შეწუხებულა, იწუხა – შეწუხებული იყო, დუმს – დადუმებულა...*)... მაგრამ ეს ჯგუფი მაინც ცალკე ტიპად გამოვყავით, რადგან იგი ავლენს ზმნის თვისებას, რომ მეშველზმნიანი ზმნაც შეიძლება იყოს ცვალებადბრუნვიანი სუბიექტის მქონე.

ასევე, როგორც ვთქვით, ძალიან მცირეა ვჩანვარ-ტიპის ზმნათა რიცხვი, რის გამოც ეს ჯგუფი *ღვას, სწადს, უყვარს* ტიპის ზმნებთან გაგვეერთიანეთ.

ამგვარად, აღმოჩნდა, რომ მეშველზმნიანებს, ფაქტობრივად, დაყოფთ მესამე პირის მხოლოდობითი რიცხვის ჩვენების მიხედვით: -ს, -ია და -ა დაბოლოებიან ზმნებად.

-ს პირისნიშნის ფორმებში გამოიყოფა ერთი მხრივ ბრუნვაცვალებად სუბიექტიანი *წუხს* ყალიბის ზმნები, მეორე მხრივ, ბრუნვაუცვლელ სუბიექტიანი *ჩანს, ღვას* ტიპის ზმნები.

ბრუნვაუცვლელსუბიექტიანი -ს ნიშნისანი მეშველზმნიანებიდან რამდენიმე ზმნას მხოლოდ დონიანი ვნებითის წარმოება მოეპოვება (ეს ზმნებია პირდაპირი წყობის: *ჩანს, ჭირს, მწიფს, ხურს*, ინვერსიული წყობის: *უკვირს, შურს, უჭირს...*), ხოლო დანარჩენებს – აწმყოს მწკრივებში დ-სავრცობიანი წარმოება აქვთ, სხვა მწკრივებში კი ხმოვანპრეფიქსიანი წარმოების ყალიბს მიჰყვებიან.

–**ია დაბოლოებიან ზმნებს**, ანუ სტატიკურ ვნებითებს მხოლოდ ხმოვანპრეფიქსიანი ფორმები ეწარმოებათ (გღია, ეგღება, ეგღო, გღებულა)

–**ა დაბოლოებიან ზმნებს** –ოდ სავრცობიანი უწვეტელი მოეპოვებათ (მჯერა, მჯეროდა, მცივა – მციოდა, მინდა – მინდოდა...).

აღწერის თვალსაზრისით, უფრო მარტივი იქნებოდა, გარდაუვალი -ებ-იანი ზმნებისთვის პირველი ჯგუფი გვეწოდებინა, რადგან ისინი ძალიან ადვილი გამოსაყოფია, ადვილი საცნობიც, მაგრამ რადგან ამ ზმნებს ტრადიციულად უღლების მეორე ტიპს უწოდებენ, ამიტომ ცხრილშიც იგი მეორე ადგილზეა წარმოდგენილი.

ცხადია, რომ აქ წარმოდგენილი დაყოფა ემყარება უკვე არსებულ სხვადასხვა კლასიფიკაციას და რომელიმე მათგანის უარყოფას არ გულისხმობს. აქ წარმოდგენილი კლასიფიკაციის ძირითადი მიზანია, რომ ერთდროულად და ამავე დროს, ერთმანეთისაგან განცალკევებულად, ორივე პარამეტრი წარმოადგინოს, როგორც მორფოლოგიური, ასევე სინტაქსური.

ინვერსიული ზმნები დაყოფილია მორფოლოგიური სტრუქტურის მიხედვითაც და შესაბამისი პირდაპირი წყობის ზმნების პარალელურად არის წარმოდგენილი, რაც, ვფიქრობთ, უფრო ადვილად გასაგებს გახდის ამ მოვლენის არსს ქართულის, როგორც დედა ენის, ან ქართულის როგორც მეორე ენის ან უცხო ენის შემსწავლელისთვის. ვფიქრობ, ასეთი კლასიფიკაცია უფრო თვალსაჩინოს ხდის თვითონ ქართული ზმნის თვისებებს.

აკაკი შანიძისეული უღლების პირველი ტიპი აქაც პირველ ტიპად არის წარმოდგენილი, მეორე ტიპი – ასევე მეორე ტიპად, მესამე ტიპი წარმოდგენილია მესამე (*ვთამაშობ*) და მეოთხე (*ვტირი*) ჯგუფების სახით. *ვტირი-ჯგუფს* ცალკე გამოვყოფთ რადგან მას –ოდ-იანი წარმოება აქვს და, ამის გარდა, მეშველზმნიანი ფორმების გაჩენის უნარიც გამოირჩევა. შანიძისეული მესამე ტიპიდან **გწუხვარ** ჯგუფი გამოვყავით და მეშველზმნიანებთან გავეართიანეთ ფორმის გამო, დანარჩენი მეშველზმნიანებისგან კი გავაცალკევეთ ფორმათწარმოების თავისებურებისა და ბრუნვაცვალებადსუბიექტიანი კონსტრუქციის მქონებლობის ნიშნით. შანიძისეული უღლების მეოთხე ტიპში, რომელშიც ფაქტობრივად მეშველზმნიანი ზმნებია თავმოყრილი, ცალცალკე აღვნიშნეთ მხოლოდ დონიანი წარმოების მქონე **ვჩანვარ-**(გამოვჩნდები-გამოვჩნდი) ქვეტიპი და დანარჩენი მეშველზმნიანები, სადაც აწმყოს მესამე პირის ფორმით გაირჩევიან ერთამენთისგან –**ია-დაბოლოების მქონე (სწერია - ეწერება), -ს-დაბოლოების მქონე (დგას - იდგება) და –ა დაბოლოების მქონე (სჯერა – ეჯერება/დაიჯერებს)** ჯგუფები. ამ ბოლო ჯგუფში გავეართიანეთ კიდევ რამდენიმე –**ია დაბოლოებიანი ზმნაც** (მრცხვენია, მწყურია, მეშინია, მშია...), რომლებსაც უწვეტელში –**ოდ** სუფიქსი მოუდით მსგავსად –**ა დაბოლოებიანი ზმნებისა**. გარდა უწვეტელის –**ოდ** სუფიქსიანი იწარმოებისა, მერვე ჯგუფში მოქცეულ ზმნებს ისიც აერთიანებთ, რომ მათ ძირითადად **მხოლოდ ობიექტური წყობა** მოეპოვებათ (*მეშინია*, მაგრამ არა *ვეშინივარ*, *მტკივა*, მაგრამ არა *ვტკივვარ*...).

თვითეული ეს ჯგუფი ნაკლებ მწკრივებს –ებ-ი-სუფიქსიანი გარდაუვალი დინამიკური ზმნების სხვადასხვა ფორმით იგებს. ცალკე უნდა აღინიშნოს იმ ზმნების შესახებ, რომლებიც მომავალში ვნებითის ყალიბსაც იგუებენ და მოქმედებითის ყალიბსაც (*სწამს – ეწამება – იწამებს, სჯერა – ეჯერება – დაიჯერებს*).

როცა A, B და C სინტაქსურ ყალიბებს ვუთითებთ, ეს სხვა არაფერია, თუ არა ქართული ზმნების კარგად ცნობილი სამი ძირითადი სინტაქსური ყალიბი: სახელობითი სუბიექტი სამივე სერიაში (A), სერიების მიხედვით ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი (B), მიცემითბრუნვიანი სუბიექტი სამივე სერიაში (C). განსხვავება მხოლოდ ის არის, რომ ვცადეთ, ინვერსიული ზმნები მათი შესაბამისი პირდაპირი წყობის მორფოლოგიურ ყალიბებთან პარალელურად წარმოგვედგინა.

არის კიდევ ერთი მცირე ჯგუფი, რომლისთვისაც შეიძლება D-ყალიბი გვეწოდებინა: მეშინია მისი, მრცხვენია მისი... ამ კლასიფიკაციაში ისინი ინვერსიულებთან არიან გაერთიანებული.

რამდენიმე ყალიბს, კერძოდ, მესამე, მეოთხე და მეხუთე ჯგუფებს, იშვიათად, მეორე ჯგუფსაც, მოეპოვება ზმნების ისეთი ქვეჯგუფებიც, რომლებიც აწმყოშიც იგუბენ ზმნისწინს (მელიქიშვილი 2001:86, 88-89). ასეთ ზმნებს აქვთ ზოგი საზიარო ნიშანი, მაგრამ ამ ზმნებს აქ ცალკე არ გამოვყოფთ.

რა თქმა უნდა, ამ კლასიფიკაციაში არ არის ცალცალკე აღწერილი უღლების ყველა ის სხვადასხვა პარადიგმა, რაც ქართულ ზმნას მოეპოვება და რომლის რაოდენობაც 66-ს აღწევს (მელიქიშვილი 2001:253), ხოლო კიდევ სხვა შეფასებით და ყველა მორფოლოგიური ტიპის გათვალისწინებით 200-ზე მეტია (ეზუგბაია 2007:41).

აქ წარმოდგენილი კლასიფიკაციის მიზანია, რომ ის ძირითადი სისტემა, რასაც ქართული ზმნის მრავალფეროვანი სურათი ეყრდნობა, რაც შეიძლება მარტივი და გასაგები სახით აღიწეროს, რომ ენის შემსწავლელს შეეძლოს ნათლად დაინახოს ენის ზოგადი აგებულება, რაც მას საშუალებას მისცემს, რომ ადვილად გაიგოს თვითეული ცალკეული ზმნის თავისებურება.

დასკვნის სახით გავიმეორებთ, რომ ქართულ ზმნებს მორფოლოგიური აგებულების მიხედვით ვყოფთ მეშველზმნიან და უმეშველზმნო წარმოების ზმნებად. სინტაქსური აგებულების მიხედვით კი პირდაპირი წყობის და ინვერსიული წყობის ზმნებად.

უმეშველზმნოებში გამოიყოფა —Th დაბოლოებიანი (-VC, CC-ი, V-ი), ანუ ბრუნვაცვალებად სუბიექტიანი და —Th-ი (.ებ-ი/-ობ-ი/-ოვ-ი) დაბოლოების მქონე (ბრუნვაცვლელსუბიექტიანი) ზმნები.

—Th დაბოლოებიანი ზმნები თავის მხრივ გარდამავალ და ლაბილურგადამავალ ზმნებად იყოფიან. ისინი არა მარტო სინტაქსურად, არამედ თავისი მორფოლოგიური აგებულებითაც განსხვავდებიან ერთმანეთისგან აწმყოს მწკრივშივე, რაც ზემოთ იყო აღნიშნული. სიმბოლო —Th ამ ზმნებში აღნიშნავს არა მარტო თემის ნიშანს, არამედ ნებისმიერ —VC მარცვალს და —CC-ი მიმდევრობას, აგრეთვე V-ი და VC-ი მიმდევრობას, სადაც VC არის ნებისმიერი მარცვალი გარდა —ებ, —ობ და —ევ მარცვლებისა. უფრო დაწვრილებით აქ ამ საკითხზე ვერ ვჩერდებით.

მეშველზმნიანებშიც გამოიყოფა ბრუნვაცვალებადსუბიექტიანი *ვწუხვარ* ტიპი და ბრუნვაცვლელსუბიექტიანი ზმნები. ბრუნვაცვლელსუბიექტიან მეშველზმნიანთა შორის გამოიყოფა *ვხანვარ* ქვეტიპი, რომელიც მხოლოდ დონიანი წარმოებით ივსებს ნაკლულ მწკრივებს, და დანარჩენი მეშველზმნიანები, სადაც აწმყოს მესამე პირის ფორმით გაირჩევა ერთმანეთისგან —ია-დაბოლოების მქონე, -ს-დაბოლოების მქონე და —ა დაბოლოების მქონე ჯგუფები, ამ ჯგუფებში ერთმანეთს ენაცვლება ხმოვანპრეფიქსიანი და დონიანი წარმოების ფორმები აწმყოს გარდა სხვა მწკრივების წარმოებისას.

ინვერსიული წყობა თითქმის ყველა მორფოლოგიურ ყალიბს მოეპოვება, სადაც კი ირიბობიექტიანი ფორმების წარმოებაა შესაძლებელი და სადაც, ამავე დროს, ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი ან ზმნის ყალიბით არ იგულისხმება, ანდა ზმნის ყალიბით დასაშვებია, მაგრამ არ არის რეალიზებული (*მამთქნარებს, მახველებს, ნეტავი გამაგებინა* ტიპი).

ინვერსიული პარადიგმები ნაკლებად არის გავრცელებული გარდამავალ ზმნებში, საკმაოდ ხშირია —ებ-ი-დაბოლოებიან ანუ ბრუნვაცვლელსუბიექტიან ზმნებში, რაც შეეხება მეშველზმნიან წარმოებას, მეშველზმნიანების რელატიური ფორმების უდიდესი უმრავლესობა ინვერსიულია. როდესაც უმეშველზმნო ყალიბის ზმნა ინვერსიული ხდება, ის იმავდროულად იძენს სტატიკურობის სემანტიკასაც.

მედიაექტივების —ებ, —ობ და —ავ თემისნიშნით ნაწარმოები ზმნები გამოვყავით როგორც უღლების III ტიპი.

IV ტიპში მოექცა —ი სუფიქსით ნაწარმოები მედიაექტიური ზმნები, რომლებიც თავისი სტრუქტურით განსხვავდებიან —ი-სუფიქსით ნაწარმოები გარდამავალი ზმნებისგან.

გწუხვარ ტიპის მედიაოპტიკებს განვიხილავთ მეშველზმნიანების ყალიბში. ამიტომ III ტიპში რჩება მხოლოდ –ებ, –ობ და –ავ თემისნიშნიანები, აგრეთვე 11 ზმნა ფრენს, ყეფს ტიპისა, რომელთაც არაფორმალური სტილის ტექსტებში, ჩვეულებრივ, სხვადასხვა აგებულების თემისნიშნიანები ენაცვლება: დაფრინავს, იყეფება.

ცხადია, რომ აქ წარმოდგენილი კლასიფიკაცია ეყრდნობა ზმნების გარკვეული ნაწილის აღიარებას ინვერსიულ ზმნებად. საკითხი, თუ რატომ ვთვლით მათ ინვერსიულ ზმნებად და რა ნიშნით მივიჩნევთ ზმნას ინვერსიულად, სხვა სტატიაში იქნება განხილული.

დამოწმებული ლიტერატურა

არონსონი, ჰ. 2005: H. I. Aronson, Georgian. A Reading Grammar. Corrected Edition. University of Chicago, Slavica Publishers, Inc.

ასათიანი, რ. 2009. ვნებითი გვარის კონსტრუქციათა პრაგმატიკული თავისებურება ქართველურ ენებში, კრებულში: ინფორმაციის სტრუქტურების ძირითადი მოდელები ქართველურ ენებში, გვ. 30-44

http://www.tsu.edu.ge/data/file_db/faculty_humanities/informaciis%20struqturireba%202009.pdf

ბარამიძე, ლ. 1964. ზოგიერთი ტიპის მეშველზმნიან ფორმათა ჩასახვა და განვითარება ქართულში, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 9

გოგოლაშვილი, გ. 1984. დრო-კილოთა მეორე სერიის ფორმები ახალ ქართულში

გოგოლაშვილი, გ. 1988. ქართული ზმნის უღვლილების სისტემა.

დათუკიშვილი, ქ. 1997. უღვლების პარადიგმათა ტიპები თანამედროვე ქართულში, ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების IV კონფერენციის მასალები.

ეზუგბაია, ლ. 2007. ნორმით დაშვებულ პარალელურ ფორმათა საკითხისათვის ქართული სალიტერატურო ენის კომპიუტერული მოდელირების პროცესში, ქართული სალიტერატურო ენის საკითხები: ისტორია და თანამედროვე მდგომარეობა

კობაიძე, მ. 2007. ქართული ბრუნებისა და უღვლების სისტემის ზოგი საკითხის სწავლებისათვის, კრებულში: ქართული სალიტერატურო ენის საკითხები: ისტორია და თანამედროვე მდგომარეობა, პირველი კრებული

კობაიძე, მ. 2008. სტატიკური და დინამიკური ზმნების შესახებ თანამედროვე ქართულში, თეზისები, არნ. ჩიქობავას 110 წლისთავისადმი მიძღვნილი მეორე საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები

ლომთათიძე, ქ. 1953. თბება ტიპის ზმნათა ისტორიისათვის ქართულში, იკე IV

მაჭავარიანი, გ. 1959. "უნიშნო ვნებითი" ქართველურ ენებში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები I

მაჭავარიანი, გ. 1974. ასპექტის კატეგორია ქართველურ ენებში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები IV.

- მაჭავარიანი, მ. 1987. ქცევის გრამატიკული კატეგორიის სემანტიკა
- მელიქიშვილი, დ. 2001. ქართული ზმნის უღლების სისტემა, თბილისი
- ნოზაძე, ლ. 1974: მედიოაქტივ ზმნათა წარმოების ზოგი საკითხი ქართულში, იკე XIX
- სუხიშვილი, მ. 1976. სტატიკური ზმნები ქართულში
- სუხიშვილი, მ. 1981ა. ”ანუკამ ილანძღა და იგინა” თუ ”ანუკა ილანძღა და იგინა”, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მეოთხე
- სუხიშვილი, მ. 1981ბ. გარდაუვალ უგვარო ზმნათა სემანტიკისათვის თანამედროვე ქართულში, ქართვ. ენათა სტრუქტ. საკითხები, V
- სუხიშვილი, მ. 2008, მედიოაქტივთა საქცეო სისტემის საოპოზიციო ცალების ზოგიერთი გრამატიკული და სემანტიკური თავისებურების შესახებ, იკე XXXVI
- ტუიტი, კ. 1987. Tuite, K. Indirect transitives in Georgian. *Proceedings of the 13th annual meeting of the Berkeley Linguistics Society (BLS 13)*; გვ. 296-309
იგივე სტატია (გვ. 1- 14) საიტზე:
<http://www.mapageweb.umontreal.ca/tuitekj/publications/Tuite-1987-IndTransitives.pdf>
- ტუიტი, კ. 2002. Tuite, K. Deponent verbs in Georgian. In: Wolfram Bublitz, Manfred von Roncador and Heinz Vater (eds) *Philologie, Typologie und Sprachstruktur: Festschrift für Winfried Boeder zum 65*; გვ. 375-389
- ტუიტი, კ. 2004-2005. ქართველური სერიის მარკერები (თემატური სუფიქსები), წიგნში: ივერია, XII-XIII, ქართულ-ევროპული ინსტიტუტი, პარიზი, გვ. 98-126
- უთურგაიძე, თ. 2002. გრამატიკული კატეგორიებისა და მათი ურთიერთმიმართებისათვის ქართულ ზმნაში
- შანიძე, ა. 1980. ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები
- ჩიქობავა, 1948. ერგატიული კონსტრუქციის პრობლემა იბერიულ-კავკასიურ ენებში, I
- ჩიქობავა, ა. 1998. ქართული ენის ზოგადი დახასიათება
- ჯორბენაძე, ბ. 1975. ზმნის გვარის ფორმათა წარმოებისა და ფუნქციის საკითხები ქართულში
- ჯორბენაძე, ბ. 1983. ზმნის ხმოვანპრეფიქსული წარმოება ქართულში
- ჯორბენაძე, ბ. 1988. თემის ნიშანთა განაწილებისათვის ქართულში, იკე XXVII
- ჯორბენაძე, ბ. 1989. ინხლავი ქართულში, იკე 28
- ჯორბენაძე, ბ. 1990, ზმნის გრამატიკული კატეგორიების კლასიფიკაციის პრინციპები ქართულში, იკე XVII
- ჯორბენაძე, ბ. 1991. Jorbenadze, B. The Kartvelian Languages and Dialects

ჰარისი, ა. 2009: Harris, A. Georgian Syntax, Cambridge University Press (პირვ. გამოც. 1981)

ჰილერი 1996-2006: Hillery, P. J. The Georgian Language, An outline grammatical summary
<http://www.armazi.demon.co.uk/georgian/>

ჰიუტი, ჯ. 2005. Hewitt, G. Georgian, A Learner's Grammar, Routledge (პირველი გამოცემა 1996).

ჰოლისკი, დ. 1979: Dee Ann Holisky, On lexical aspect and verb classes in Georgian, in: The Elements: a parasession on Linguistic Units and Levels, including Papers from the Conference on Non-Slavic Languages of the USSR, Chicago Linguistic Society, University of Chicago

Conjugation types of Georgian verbs

Manana Kobaidze

There is a strong tendency to form morphologically marked two major groups of verbs in Georgian: dynamic verbs marked by thematic markers, on the one hand, and stative verbs marked by auxiliary verbs, on the other hand. This difference is manifested in the first and second persons of the present tense in the *v-set* marked forms.

Stative verbs which formed the present tense without auxiliary verbs in old Georgian employ auxiliaries in contemporary Georgian (*vzi* → *vzivar* 'I am sitting', *vdga* → *vdgavar* 'I am standing'...), whereas a large group of dynamic verbs presented without thematic markers in old Georgian takes thematic markers in contemporary Georgian (*vtib* → *vtibav* 'I am mowing it', *vt'ex* → *vt'exav* 'I am breaking it').

All formally stative verbs are atelic verbs (*vuq'varvar* 'S/he loves me', *vdgavar* 'I am standing'). They form the future tense by adding vowel prefixes. Within dynamic verbs, three large groups are distinguished: transitive telic verbs (*vasheneb* 'I am building it'), intransitive telic verbs (*vimalebi* 'I hide myself) and atelic verbs (*vcxovrob* 'I live', *vmgheri* 'I sing'). Telic verbs (both dynamic transitives and dynamic intransitives) form the future tense by adding preverbs. Atelic verbs (both dynamic and stative) form the future tense by adding vowel prefixes.

It is reasonable to identify three various types traditionally presented within conjugation type III: a) verbs formed with the markers *-eb*, *-ob-* and *-av*, b) verbs formed with the marker *-i* (*vicini* 'I am laughing), and c) verbs formed with auxiliary verbs (*vc'uxvar* 'I am worried). It is suggested to place the latter group (medioactives formed with auxiliary verbs, e.g. *vc'uxvar* 'I am worried', *vdumvar* 'I am silent') within the verbs formed with auxiliary verbs. Three other main groups within auxiliary formation verbs are the following: mediopassives (*vdgavar* 'I am standing'), stative passives (*vgdivar* 'I am lying thrown about'), and verbs where the 3rd subject person marker *-a* is attached directly to the root (*cxela* 'It's hot'). Some other features, characteristic of each type, are also described.

Separation of auxiliary and non auxiliary verb formation makes it possible to describe the relation between phonematic structure of verbs and conjugation types.

Inversive verbs are presented as different groups reflecting a variety of morphology of direct verbs but marked with a shared syntactic pattern C.

(Abbreviations: PV – preverb, PVR – preradical vowel, R – root, Th – thematic marker, Syntactic B – syntactic pattern of transitive and labile transitive verbs, Syntactic pattern A – syntactic pattern of intransitive verbs, Syntactic pattern C – syntactic pattern of inersive verbs)